GLEN DRUMMOND
SCOTCH WHISKY

DAVID SUTHERLAND ROSS

GHIDUL XENO® FOBULUI

Xenofobie:
s.f. (<fr: *xénophobie)* frica iraţională de străini, probabil justificată, întotdeauna de înţeles.

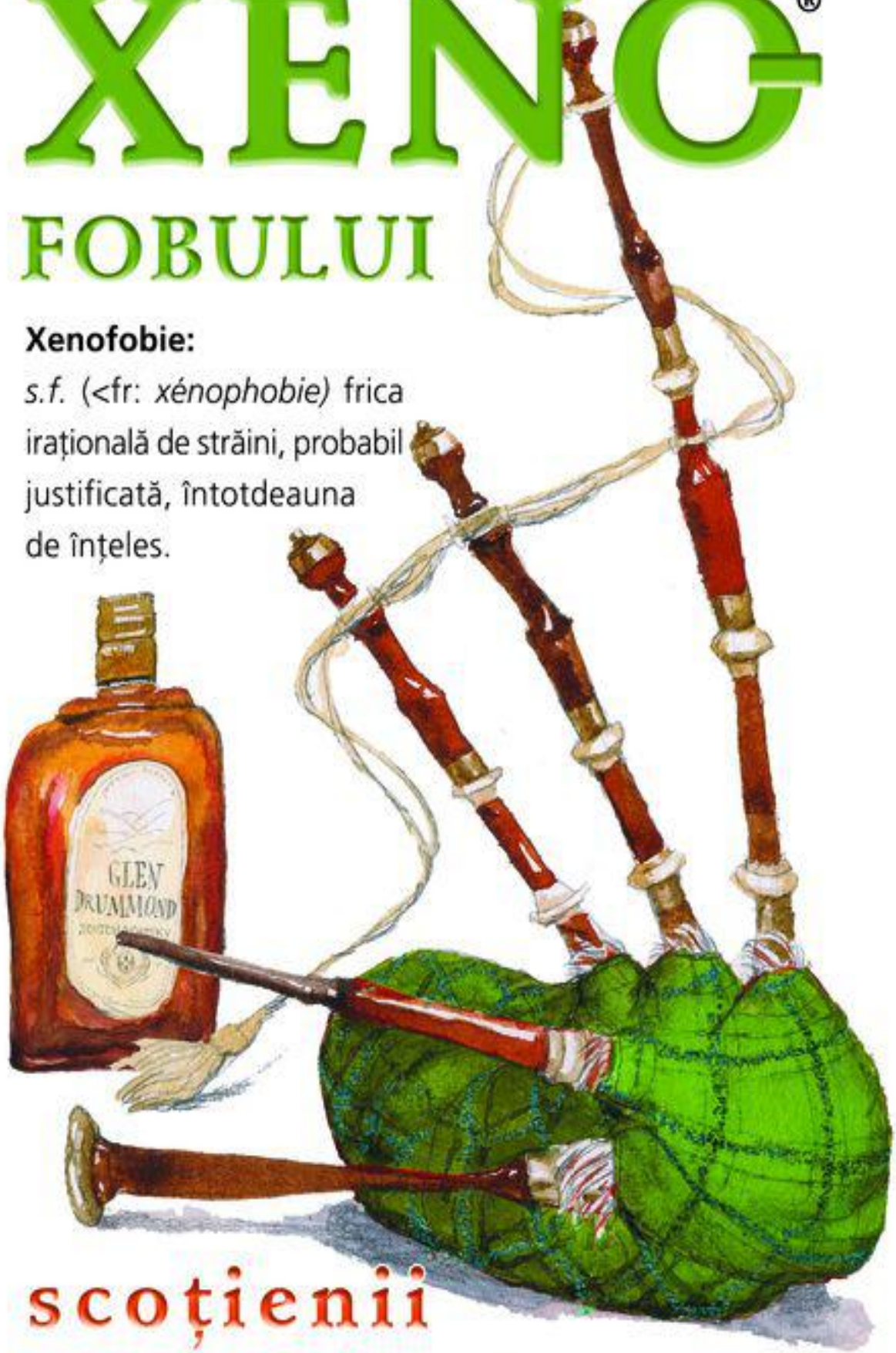

scoţienii

NEMIRA
plăcerea lecturii

David Ross
Ghidul Xenofobului - Scoţienii

David Ross
The Xenofobe's Guide to The Scots
© Copyright Oval Projects, 1999, 2008

© Nemira, 2010

Traducere din limba engleză Adriana BĂDESCU

Coperta colecţiei: Dana MOROIU, Corneliu ALEXANDRESCU
Ilustraţia copertei: Irina DOBRESCU

Redactor: Nicoleta GHEMENT
Tehnoredactor: Stelian BIGAN

„Ghidul Xenofobului" este o marcă înregistrată.
Toate drepturile rezervate.

Orice reproducere, totală sau parţială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă şi se pedepseşte conform Legii dreptului de autor.

ISBN 978-606-579-049-0

Lectura digitală protejează mediul

Versiune electronică realizată de Elefant.ro

***

Cuprins

- Naționalism și identitate
- Caracter
- Atitudini și valori
- Comportament
- Conversații și gestică
- Umor
- Mâncare și băutură
- Sănătate și igienă
- Obiceiuri și tradiții
- Obsesii
- Destindere și distracții
- Sisteme
- Afaceri
- Cultură
- Guvernare
- Limbă

David Sutherland Ross este reprezentant cu drepturi depline al unei specii consacrate: scriitorul scoţian autoexilat. Născut la Oban, în Argyll, şi „dăruit” cu o educaţie scoţiană, a emigrat la Londra cu intenţia de a-şi câştiga existenţa ca ziarist, însă a ajuns editor.

A scris recenzii la cărţile altora şi a învăţat astfel cum să prezinte o sumedenie de elemente şi evenimente fără nici cea mai mică legătură între ele sub forma unui tot unitar, fiind astfel una dintre cele mai potrivite persoane pentru a realiza o istorie a Scoţiei. Rezultatul a fost *Scoţia: Istoria unei naţiuni.* A devenit astfel scriitor cu normă întreagă şi autor de antologii, printre care *Awa' and Bile Yer Heid,* o culegere de insulte şi invective scoţiene, descrisă ca fiind de o „grosolănie luxuriantă şi suculentă”. Ca urmare a succesului antologiei, nu există librărie scoţiană fără o provizie considerabilă.

Scoţia este puţin mai mică decât Islanda, aproape de două ori mai mare decât Elveţia şi ar putea încăpea în Franţa de şapte ori.

Populaţia Scoţiei numără 5 milioane de locuitori (10 milioane dacă pui la socoteală şi oile), în comparaţie cu: 62 milioane de englezi, 3 milioane de galezi, 5,5 milioane de irlandezi, 5 milioane de danezi, 64 de milioane de francezi, 33 de milioane de canadieni şi 306 milioane de americani.

Naţionalism şi identitate

Un cititor prevenit, un xenofob convertit

Dacă există o caracteristică definitorie a scoţienilor, ea constă în faptul că sunt diferiţi. Nu sunt nici mai buni, nici mai răi decât alţii, însă în nici un caz nu trebuie confundaţi cu vreun alt popor, oricare ar fi acela. Şi fac eforturi considerabile pentru a-şi păstra caracterul distinct. Unii cred că asta are legătură cu turismul, dar se înşală. Scoţienii se străduiesc în acest sens doar pentru propria lor satisfacţie.

Trăind la extremitatea de nord-vest a Europei, ei şi-au dezvoltat un fel particular de a proceda în orice privinţă şi se mândresc cu asta. A fi scoţian nu e ceva simplu şi uşor, iar pentru mulţi dintre ei, perfecţionarea în domeniul „scoţianismului" reprezintă o preocupare de o viaţă.

Acest lucru ne-ar putea face să credem că scoţienii sunt un popor care vrea doar să se împăuneze şi să-şi afişeze superioritatea. Nimic n-ar putea fi mai departe de adevăr: ei nu vor decât ca toţi ceilalţi să recunoască faptul că sunt o naţiune ce dansează pe propria-i melodie. Aşa le vom putea aprecia aspectele mai delicate; aceasta este esenţa raţionamentului şi, în inima lor, toţi scoţienii sunt nişte judecători raţionali.

Scoţienii au o convingere fermă şi neştirbită a propriei lor valori şi nu-i interesează cine ştie asta. Ei au conştiinţa faptului că, pe lângă lucruri precum whisky-ul, tartanul, muzica de cimpoi şi prăjitura Dundee, au mai dăruit lumii bicicleta, gazul de iluminat, primul motor cu abur eficient, anvelopa pneumatică, cloroformul, telefonul, televiziunea, penicilina, scannerul cu ultrasunete, parafina, impermeabilul, dispozitivul de muls, dedurizanţii pentru apă, oaia clonată Dolly... iar dacă dumneavoastră nu sunteţi la fel de bine informat ca ei, sunt fericiţi să vă lumineze. Fiindcă nu aveţi de-a face cu o naţiune reticentă, retrasă, de tipul „mă scuzaţi că v-am deranjat".

Scoţieni exportaţi

Aproximativ cinci milioane de scoţieni trăiesc în Scoţia, însă în ultimele secole alţi treizeci de milioane s-au risipit până în cele mai îndepărtate colţuri ale Pământului. Există nuclee speciale, „mici Scoţii”, în Carolina de Sud, în estul Canadei, în Insula Sudică a Noii Zeelande... şi în BBC. Şi cu toate că de generaţii sunt americani, canadieni ori neozeelandezi, ştiu în sufletul lor că au rămas, totuşi, scoţieni. Mulţi dintre cei care au doar palide motive de ataşament sunt mânaţi de sentiment. Strămoşii pictorului Whistler, al cărui nume mijlociu era McNeill, au emigrat de pe o mică insulă aflată în largul coastelor vestice ale Scoţiei, iar urmaşii lor americani au călătorit frecvent „acasă”.

Scoţienii par a fi dornici să-şi părăsească ţara, petrecându-şi apoi restul vieţii participând la întruniri ale Societăţii Caledoniene, mâncând budincă scoţiană şi îngânând cu lacrimi în ochi melodii de un sentimentalism dulceag, despre „casa de peste mări”. Fiindcă întotdeauna au o „casă de peste mări”, chiar dacă sunt originari din Glasgow.

Cum îi văd ei pe alţii

Nescoţienii sunt împărţiţi în două categorii:
Englezii
Restul lumii.
Dacă faceţi parte din Restul lumii, aveţi un avantaj din start.

În general, scoţienii îi consideră pe străini fascinanţi, iar poveştile depănate de călătorii singuratici, despre cât de bine au fost primiţi, cu braţele deschise, în cine ştie ce colţ al Scoţiei, sunt numeroase. Atâta vreme cât călătorii respectivi nu sunt englezi, fireşte.

Americanii sunt îndrăgiţi în mod deosebit, în parte fiindcă mulţi dintre cei care vizitează Scoţia sunt de sorginte scoţiană, dar în special pentru aparenta lor generozitate şi simplitate. Canadienii sunt la fel de populari, dacă nu chiar mai mult, fiindcă la ei e şi mai mare probabilitatea de a fi fost, cu numai câteva generaţii în urmă, scoţieni.

Şi europenii sunt agreaţi, îndeosebi cei din ţările scandinave, pe care scoţienii îi consideră nordici ca şi ei, cu virtuţi similare, ce combină individualismul şi spiritul comunitar, şi care trebuie să facă faţă aceloraşi condiţii climatice aspre. Cel mai admirate sunt însă acele ţări energice şi pe deplin independente, cu o populaţie nu mai mare decât a lor – ori poate chiar ceva mai mică – precum Danemarca, Elveţia şi, desigur, Irlanda, cealaltă naţiune de sorginte celtă, atât de asemănătoare cu Scoţia şi totuşi atât de diferită în punctele esenţiale. Din creuzetul istoriei, irlandezii au ieşit cu foc în exterior şi oţel în interior. Scoţienii sunt exact opusul lor.

„Vechea Alianţă”

Capacitatea scoţienilor de a se înţelege bine cu oricine este perfect demonstrată de faptul că au izbutit, în decursul istoriei, să menţină o alianţă funcţională cu francezii – *The Auld Alliance*, Vechea Alianţă – o ispravă pe care nici o altă ţară europeană n-a mai încercat-o măcar. Răutăcioşii ar putea spune că singurul lucru pe care îl au în comun scoţienii şi francezii este credinţa lor că nici un popor care nu-i înghite pe englezi nu poate fi cu adevărat rău, dar acesta este doar un zvon meschin.

„Vechiul Inamic”

Scoţienii au dăruit lumii foarte multe, de obicei fără a întreba lumea dacă vrea sau nu, însă se văd obligaţi să recunoască faptul că principalul izvor exterior de inovaţie – în domeniul social, politic, cultural şi industrial deopotrivă – a fost dintotdeauna ţara aceea mare din sud, „Vechiul Inamic”, adică Anglia. Mereu mai numeroşi, mereu mai bogaţi şi tot timpul gata să-şi afirme superioritatea, englezii au fost vreme de o mie de ani un ghimpe în coasta scoţienilor. Aceştia din urmă şi-au deprins mândria, naţionalitatea şi trăsăturile caracteristice, bune şi rele deopotrivă, la mâna englezilor, şi adesea cu violenţă. Iar pentru asta nu au de gând să-i ierte.

Potrivit unei istorioare îndrăgite de scoţieni, după ce a creat Scoţia, Dumnezeu a privit-o cu mare mulţumire. În cele din urmă, îl cheamă şi pe arhanghelul Gavriil s-o vadă. „Priveşte-o”, îl îndeamnă El. „E cea mai bună creaţie a Mea de până acum. Munţi maiestuoşi, oameni bravi, femei frumoase şi o vreme plăcută. Şi le-am mai dat o muzică minunată şi o băutură specială, pe nume whisky. Ia gustă!” Gavriil ia o înghiţitură. „Excelent!” declară el. „Dar n-ai fost oare prea generos? Nu vor fi scoţienii nişte răsfăţaţi? N-ar trebui să existe şi o parte negativă?” Iar Dumnezeu răspunde: „Aşteaptă numai să vezi ce vecini o să le dau!”

Scoţienii se tem că, la nivel de naţiune, comportamentul lor este un rezultat al convingerii lăuntrice că sunt un popor de rang inferior. O ţară nu poate renunţa la caracterul ei naţional independent, aşa cum a făcut Scoţia în 1707, fără câteva sentimente neplăcute şi fără a conştientiza acut ce anume a pierdut. Chiar şi înainte de momentul respectiv, Scoţia fusese transformată de două ori în provincie a Angliei (sub domnia lui Edward I, „Barosul scoţienilor”, şi în timpul lui Oliver Cromwell). De fiecare dată, independenţa a fost recucerită. Scoţienii sunt obişnuiţi să se ridice de la pământ şi s-o ia de la capăt, acest lucru fiind vizibil şi astăzi în regularitatea cu care ajung în turneul final al Cupei Mondiale la fotbal, numai pentru a fi eliminaţi în preliminarii.

În orice caz însă, teama de inferioritate nu-şi are rostul. La fel ca un mic post de radio peste ale cărui lungimi de undă interferează un altul, scoţienii s-au văzut întotdeauna nevoiţi să strige pentru a se face auziţi şi cunoscuţi. Altfel, proximitatea sufocantă a Angliei i-ar fi amuţit cu mult timp în urmă, iar Scoţia ar fi devenit un fel de prelungire nordică a comitatului Northumberland.

Scoţienii detectează imediat aroganţa şi superioritatea în accentul englez, mai cu seamă într-unul „lustruit”, care scoate la iveală zburleala latentă din caracterul scoţian. (Nu degeaba emblema lor naţională este ciulinul.) Ei îi etichetează pe englezi ca fiind snobi, marcaţi de spirit de castă şi mulţumiţi de sine. Cele două popoare s-au încruntat unul la altul vreme de atâţia ani, încât acum văd în celălalt mai degrabă reprezentarea caricaturală decât realitatea. Iar realitatea este aceea că, de două sute cincizeci de ani, englezii şi scoţienii nu s-au luptat între ei niciunde mai sângeros decât pe terenul de sport.

Majoritatea englezilor habar nu au cât de mult le repugnă scoţienilor obiceiul lor de a folosi numele „Anglia” şi „Britania” ca şi când ar desemna unul şi acelaşi lucru. Iar pe scoţieni îi calcă pe nervi şi mai tare atunci când este celebrat un succes scoţian – de pildă la un concurs sportiv internaţional – iar englezii îl consideră o reuşită britanică.

Acest lucru explică într-o oarecare măsură de ce mii de scoţieni fac tumbe de bucurie dacă Irakul a învins Anglia la tenis sau lacrosse. Se cunosc cazuri de scoţieni care n-au văzut în viaţa lor un meci de crichet, dar care au sărbătorit o săptămână încheiată faptul că o ţară minusculă din lumea a treia a reuşit să-i înfrângă pe englezi la sportul lor naţional.

Cum se văd ei pe ei

Scoţienilor le place să creadă că sunt un popor pitoresc şi strălucitor – tartan pe dinăuntru şi pe dinafară.

Se consideră isteţi şi bine educaţi. Respectă cunoaşterea şi sunt convinşi că o posedă în bună măsură. În Scoţia, nu e nimic rău în a fi isteţ, atâta vreme cât o arăţi prin vorbe sau prin fapte şi nu doar te împăunezi cu asta. A spune despre cineva că „are o părere bună despre el însuşi" nu e nici o laudă, nici o critică, ci o simplă afirmare a stării de fapt.

Isteţimea scoţiană nu este doar un mit. Un funcţionar public din Edinburgh se duce pentru prima dată la superiorii săi din Londra. Când se întoarce acasă, este întrebat: „Cum ţi-au plăcut englezii?" „Nu ştiu", răspunde el, „fiindcă nu i-am întâlnit decât pe şefii de departamente."

De asemenea, sunt încântaţi de latura lor pragmatică. O gospodină scoţiană este, prin definiţie, ordonată, capabilă să coasă pernuţe, să facă prăjituri şi să prepare gem de casă. Cârpeşte de asemenea ciorapii copiilor şi cunoaşte neîndoielnic şase feluri de a refolosi cartofii fierţi rămaşi de cu o zi în urmă. Scoţianului îi place să ştie că, aproape instinctiv, poate să *guddle* un păstrăv (să-l prindă cu mâna goală) ori să *gralloch* o căprioară (s-o eviscereze cu cuţitul), chiar dacă în viaţa de toate zilele creează programe de calculator sau conduce autobuzul.

Scoţienii se consideră oameni care gândesc pentru ei înşişi, având totuşi spirit comunitar, plini de umor şi calzi la suflet. Un termen pe care le place să-l folosească privitor la ei înşişi este *kindly*, care înseamnă prietenoşi, joviali, flexibili, dornici să împartă puţinul pe care-l au, deschişi spre ceilalţi şi animaţi de spirit de grup. Ei, da, fiecare popor are un ideal la care aspiră, iar scoţienii nu fac excepţie.

Cum se văd între ei

Scoţienii se identifică între ei cu ajutorul geografiei. Când un scoţian se întâlneşte cu altul în afara Scoţiei, numai „scoţianismul” lor comun contează: sunt compatrioţi, deşi cordialitatea resimţită ar fi şi mai mare dacă ambii ar fi din Ayrshire ori din Auchtermuchty.

Acasă însă, sunt rivali. Un întreg catalog mental de puncte de referinţă sociale este ţinut la îndemână. Scoţienii sunt firi analitice şi nu se iau niciodată după prima impresie. Cele mai severe critici sunt rezervate de fiecare dată pentru cel de alături. Aceasta nu este o chestiune de standarde înalte, ci de pură competitivitate şi chiar invidie. Nimic nu poate depăşi energia vituperantă cu care micile secte prezbiteriene, schismatice, îi excomunică pe cei care îndrăznesc să le încalce codurile stricte. Acest lucru i s-a întâmplat odinioară unui Lord Cancelar, căruia i s-a retras calitatea de membru al Bisericii Prezbiteriene Libere fiindcă a participat la funeraliile unui prieten de religie romano-catolică.

Rivalitatea dintre Edinburgh şi Glasgow este celebră. După ce echipa lor a câştigat Cupa Europeană la Lisabona, doi suporteri ai echipei de fotbal Celtic Glasgow au plecat spre casă, spre Scoţia, făcând autostopul. O maşină a oprit în dreptul lor. „Vreţi să urcaţi? Noi mergem la Edinburgh”, le-a spus şoferul. „Nu e bine”, au replicat ei. „Noi ne ducem la Glasgow.”

Cei din Edinburgh consideră că Glasgow este o lepădătură de oraş, strident, zgomotos şi vulgar. Locuitorii din Glasgow nu se lasă mai prejos şi susţin că edinburghezul tipic „se-mpopoţonează-n blănuri, dar n-are chiloţi”. Un personaj dintr-o povestire de Neil Munro (1863–1930) afirma: „Toţi oamenii deştepţi din Glasgow provin din est, adică din Edinburgh.” „Da”, replică un rezident din Glasgow, „şi cu cât sunt mai deştepţi, cu atât vin mai repede.”

Există şi alte rivalităţi, printre care cea dintre highlanderi şi lowlanderi[1]. Ambele regiuni sunt caracterizate însă, contrar credinţelor încetăţenite, de acelaşi amestec de populaţii celtice şi preceltice, triburi nordice, anglo-saxone şi flamande. Prin urmare, deosebirile între ele sunt mai degrabă de natură culturală decât etnică, fiind reliefate înainte vreme de faptul că gaelica, odinioară limba întregii ţări, a continuat vreme de secole să fie vorbită în Highlands. Acest lucru nu-i împiedică pe highlanderi să-i considere pe lowlanderi orăşeni înregimentaţi, doar cu puţin mai civilizaţi decât englezii. Nelăsându-se călcaţi pe coadă, lowlanderii îi privesc pe

conaţionalii de la nord ca pe o şleahtă de rataţi leneşi, visători şi ahtiaţi după subvenţii. În mod evident, cel care a compus *Rugăciunea arendaşului* nu a fost un highlander:

Ce bine-ar fi dacă turba singură s-ar tăia
Şi dacă peştele de la sine pe mal ar sări,
Ca eu în pat ziua-ntreagă să pot sta
Şi fără oprire să pot dormi.

Spiritul de competiţie şi rivalitatea se manifestă şi la nivel local, astfel că se întâmplă des ca localităţi învecinate să-şi arunce una alteia cuvinte deloc prieteneşti. Chiar şi în interiorul oraşelor există asemenea diviziuni tribale. În capitala arhipelagului Orkney, Kirkwall, pe 1 ianuarie în fiecare an se desfăşoară „meciul Ba” (de la *ball,* minge), între două echipe ale oraşului, „Uppies” şi „Doonies”; nici unui uppie nu i-ar trece prin cap să ţină cu adversarii, sau invers.

Cele mai aspre critici se îndreaptă însă asupra arbitrilor de fotbal, despre care suporterii echipei învinse sunt invariabil convinşi că au încheiat cu adversarii o înţelegere diavolească. Adesea cavalerii fluierului sunt nevoiţi să iasă pe furiş de pe teren, acoperindu-şi capul cu haina.

Cum îi văd alţii pe ei

Străinii consideră că scoţianul este în general înalt, cu picioarele groase ca nişte trunchiuri de copac şi cu braţele ca ale lui Popeye Marinarul după ce s-a înfruptat dintr-o cutie cu spanac. Se presupune că e foarte puternic, de la jocul de rostogolire a bârnelor, că are barba roşcată şi nasul roşu, că poartă kilt din tartan roşu-aprins şi jachetă de tweed care i-ar jupui de piele în câteva secunde pe muritorii mai puţin hârşiţi, că bea whisky la micul dejun şi nu mănâncă decât porridge, somon şi plăcintă din măruntaie. De asemenea, se crede că-i place să strige şi să se bată.

Aşa cum ştie oricine, stereotipurile etnice sunt prin excelenţă incorecte. În acest caz însă, stereotipul e o schiţă portretistică uimitor de realistă a cel puţin jumătate dintre inşii pe care îi puteţi întâlni într-o seară de sâmbătă pe Sauchiehall Street din Glasgow. Sau cel puţin partea cu strigatul şi bătutul.

Pentru englezi (care, oricum ar fi priviţi de scoţieni, nu sunt consideraţi străini), scoţianul obişnuit este un suporter de fotbal scund şi neras, cu un fular scoţian pe care îl ţine întins deasupra capului, de parcă ar aştepta să se usuce. De meserie este ori negociator sindical, ori comedian. Mănâncă numai peşte cu cartofi prăjiţi, bea whisky şi-i place să strige şi să se bată.

Pentru multe alte popoare (cu excepţia francezilor), scoţienii sunt englezi. Străinii nu înţeleg în ruptul capului ce-i cu atâta supărare când fac o remarcă prietenească, de tipul „Aş vrea să ştiţi ce mult vă admir pe voi, englezii, şi echipele voastre de fotbal.” După asta, şi ei încep să creadă că scoţienilor le place să strige şi să se bată.

Francezii, care au avut vreme de secole strânse legături cu scoţienii, au o zicală: *fier comme un Ecossais* – mândru ca un scoţian. În Primul Război Mondial, germanii porecliseră regimentele de scoţieni în kilturi „doamnele din iad”.

Cum le-ar plăcea să fie percepuţi

Scoţienii ar fi încântaţi ca şi ceilalţi să-i vadă aşa cum se percep ei înşişi. Dar dacă nu se poate, se mulţumesc şi cu portretul lor din imaginaţia populară – un ins vajnic în tartan, roşcovan, cu barbă arămie, şi gata de ceartă – mai cu seamă scoţienii scunzi, nemusculoşi şi chelioşi.

[1] Highlands – zonă muntoasă a Scoţiei aflată la nord-vest de falia Highland Boundary, care o desparte de regiunea Lowlands (n. tr.).

Caracter

Scoţienii sunt oamenii polarităţilor: sobri şi aprigi, tradiţionalişti şi inovativi, inhibaţi şi emoţionali. Exact aceste contradicţii ale caracterului lor au fost sursa de inspiraţie a lui Robert Louis Stevenson în romanul *Ciudatul caz al doctorului Jekyll şi al domnului Hyde*, în care blândul medic şi ticălosul său alter ego sunt una şi aceeaşi persoană.

Sunt puţini oameni care pot dovedi o mai mare grijă şi amabilitate în faţa nenorocului altora, precum o fac scoţienii. Oricum, la fel de uşor pot afişa o pornire agresivă, de parcă întreaga lume este un loc ostil şi ei trebuie să-i facă faţă.

Isteţime

Isteţimea caracteristică a scoţienilor – reală sau pretinsă – se manifestă în forme diverse. În primul rând, avem de-a face cu „scoţianul isteţ”, care întâi gândeşte şi apoi vorbeşte. Unele tăceri scoţiene sunt doar răgazul luat înainte de a sări în abis. Lucruri profunde şi variate se află în spatele acestei tăceri, dorinţa de a nu jigni fiind una dintre ele. Alta este teama de a nu fi prins spunând vreo prostie. Scoţienii nu sunt doar judecători aspri, ci au şi memorie bună. O remarcă nelalocul ei riscă să-l eticheteze pe viaţă pe autorul ei ca un tolomac zevzec. Este un mediu în care trebuie să fii isteţ pentru a scăpa cu faţa curată.

În al doilea rând, există „scoţianul prea isteţ”, cel care are o grijă exagerată să nu se afirme în vreun fel. Pentru el, cel mai bine e să se piardă în mulţime, să nu fie niciodată *kenspeckle*, „observabil”. „Fii întotdeauna prudent în faţa celorlalţi” este maxima după care se ghidează acest scoţian, pe care nimic nu-l sperie mai rău decât să fie întrebat în mod direct ce anume gândeşte cu adevărat cu privire la o chestiune sau alta. O expresie disperată se va întipări pe chipul său, omul va privi hăituit în toate direcţiile şi într-un final va bălmăji un „poate da, poate nu”. Mai mult ca sigur că are idei cât se poate de ferme, dar nu le va împărtăşi decât în prezenţa celor care gândesc la fel ca el.

Al treilea tip de scoţian isteţ, şi poate cel mai des întâlnit în percepţia populară, este cel prudent, chibzuit, ale cărui rădăcini se întind departe în trecut. Înainte de Revoluţia Industrială, Scoţia nu era o ţară bogată. Oamenii erau obişnuiţi să trăiască de pe o zi pe alta şi nimic nu era irosit. Secolele de privaţiuni şi-au pus amprenta asupra caracterului naţional. Scoţienii au învăţat cu mult timp în urmă să-şi chibzuiască bine resursele, financiare sau de altă natură, pentru a supravieţui în vremurile grele, în vremurile dificile şi în cele de restrişte, ca atunci când i-au cotropit englezii. Vremurile grele erau pentru ei normale şi mai uşor de suportat. Vremurile bune le generau o stare de nervozitate – la un moment dat avea să vină şi ziua judecăţii, aşa că scoţienii economiseau tot ce puteau şi-şi ascundeau bine resursele.

Chiar şi ei sunt de acord că acest tip chibzuit de „isteţime” poate fi dus uneori la extrem – ca în istorioara apocrifă a gazdei care îşi întâmpină oaspetele neanunţat cu „Intră, intră. Cred că ţi-ai băut deja ceaiul.”

Scoţianul e thrawn

Există, pândind chiar sub nivelul de suprafaţă, un impuls naţional către contradicţie – o formă de încăpăţânare pentru care scoţienii au propriul lor termen: *thrawn*. Acest cuvânt intraductibil în altă limbă desemnează o combinaţie între obstinaţie, insistenţă agresivă şi un dram nu chiar mic de perversitate intenţionată. Este unul dintre elementele inflexibile ale caracterului scoţian.

În practică, el se manifestă prin faptul că scoţianului îi place să contrazică ori să facă ceva cu totul neaşteptat doar aşa, de amorul artei. Şi odată ce i-a intrat o idee în cap, chiar dacă se dovedeşte ulterior a fi eronată, e foarte greu să i-o mai scoată cineva.

Pawky sau dour

Două adjective caracterizează firea scoţienilor. Primul e *pawky*, iar celălalt, *dour,* semnificaţiile lor fiind opuse. *Pawky* este definit ca „şmecher, abil, având un umor sec”. Scoţianul *pawky* este individul cu un zâmbet nostim, pigmentat cu o vorbă de duh. *Dour*, pe de altă parte, înseamnă „încăpăţânat, auster, lipsit de umor”. Scoţianul *dour* are o figură înverşunată, o minte aşijderea şi un fel de a vorbi înverşunat, ca să fie tacâmul complet. Iar talentul de a îmbina ambele caracteristici în cadrul aceleiaşi persoane este tipic scoţian.

Într-o demonstraţie a laturii sale *dour*, un bărbat îi spune consoartei lui aflate pe patul de moarte că, bine, acceptă s-o lase pe sora ei să-i stea alături în maşină, pe drumul spre cimitir. „Dar”, adaugă el, „asta o să-mi strice toată ziua.” Anecdota în sine este una de tip *pawky*.

Disimularea emoţiilor

Scoţienii nu sunt oameni frivoli. Seriozitatea este un partener firesc al cerului cenuşiu, al terenului pietros şi al cantităţilor impresionante de terci de ovăz. Scoţianul îşi păstrează pentru sine cele mai intime simţiri. El îşi manifestă dragostea printr-o bătaie uşoară pe umăr ori o ciupitură pe obraz; îţi spune o glumă fără să zâmbească măcar; stă încremenit şi aparent netulburat la înmormântări; îşi ia la revedere de la cel mai bun prieten fără a lăsa să transpară o cât de vagă emoţie. Cea mai mare laudă pe care o poţi auzi din gura multora dintre ei este „Nu-i rău”. Se pare că a fi scoţian incumbă o responsabilitate considerabilă.

Scriitorul scoţian John Buchan proclama cu solemnitate la un moment dat: „Suntem cea mai emoţională naţiune de pe Pământ.” El era convins, probabil, că dacă se străduiesc atât de tare să le reprime, înseamnă că adânc, dincolo de suprafaţa reţinută a caracterului scoţian, trebuie să zacă aprige şi primejdioase izbucniri temperamentale.

Această reticenţă în a exprima banalele vulnerabilităţi omeneşti se poate traduce uneori printr-o atitudine morocănoasă deloc atrăgătoare. Unii scoţieni par posaci şi neprietenoşi fără a intenţiona acest lucru, sau cel puţin fără a se putea înfrâna. Pentru a-şi proteja spiritul fragil şi sensibil, ei şi-au dezvoltat un fel de a fi aspru, provocator, şi au făcut-o atât de bine, încât stratagema nu e niciodată descoperită. Adesea, scoţienii în cauză sunt uimiţi de această incapacitate a celorlalţi de a le sesiza delicateţea ascunsă şi trec prin viaţă simţindu-se neînţeleşi şi subapreciaţi, drept care devin şi mai morocănoşi.

Există însă două situaţii capabile să dezmorţească inhibiţiile scoţienilor. Una este călătoria în străinătate. Aflat pe alte meleaguri, scoţianul devine incomparabil mai uman decât acasă. Înconjurat de oameni care nu se sfiesc să-şi exprime sentimentele şi încălzit de un soare nefamiliar, carapacea protectoare i se topeşte. Taciturnul se transformă într-un limbut, reticenţa se preschimbă în încredere, gesturile ample iau locul timidităţii, iar imaginea scoţianului extravagant capătă mai multă culoare.

Cealaltă situaţie dezinhibantă este băutura. Poate că scoţianul are nevoie de mai multe pahare pentru a-şi scutura inhibiţiile, comparativ cu alte popoare, dar în cele din urmă izbuteşte.

Puţini scoţieni scapă nemarcaţi de trăsăturile naţionale ale reticenţei şi seriozităţii, cu excepţia celor consideraţi „o

figură” – indivizi eliberaţi de asemenea constrângeri, care spun exact ceea ce gândesc, cu hotărâre, şi care ajung chiar să-i îmbrăţişeze pe alţii în public.

Şi există mai multe „figuri” în Scoţia, la toate nivelurile societăţii, decât am putea crede. De fapt, vom vedea că, dacă s-ar dezbăra de seriozitatea tipică, scoţienii ar fi mai zgomotoşi decât napolitanii, mai teatrali decât spaniolii şi mai sălbatici ca dervişii. Rezerva lor nu este un scut împotriva lumii exterioare, ci un înveliş protector necesar, cam aşa cum e capacul pentru un reactor nuclear.

Atitudini şi valori

Moştenirea calvină

Vreme de câteva decenii în secolul al XVII-lea, scoţienii au fost, probabil, cei mai religioşi oameni din lume, cu o credinţă fanatică, mereu gata să-i ucidă pe toţi cei care le contraziceau opiniile lor protestante – calviniste adică – duse la extrem. De atunci, abordarea lor s-a mai îmblânzit, însă lucrurile au decurs foarte lent; chiar şi în prima jumătate a secolului XX, duminicile scoţienilor – sabatul – erau renumite pentru extrema lor lipsă de activitate... şi de atractivitate. Un poet rezuma această situaţie cu umor: „...cel puţin, pentru a începe săptămâna cu bine, să fim cu toţii nefericiţi duminica."

Abia după apariţia televiziunii s-au mai animat duminicile scoţienilor. Astăzi, orice e permis, inclusiv meciurile de fotbal – cu excepţia insulei Lewis, ultimul bastion al sabatarianismului, al cărei serviciu de feribot funcţionează numai de luni până sâmbătă inclusiv, duminica singurul serviciu permis fiind doar cel religios.

Scoţienii încă mai învaţă cum să poarte cu mai multă lejeritate formidabila povară a calvinismului, cu terifianta – sau însufleţitoarea – sa insistenţă asupra responsabilităţii directe a fiecărui individ în faţa lui Dumnezeu. Puteţi întâlni cazuri extreme de austeră cucernicie şi atitudini înfocate, uneori la aceeaşi persoană.

Acolo unde Dumnezeu pare a fi foarte aproape, diavolul nu este nici el prea departe şi scoţienii lasă adesea impresia că întreţin relaţii strânse cu ambii. Ei au o istorioară despre Ziua Judecăţii, când toţi damnaţii sunt adunaţi în iad, iar Dumnezeu îi priveşte de sus. „Doamne, Doamne, n-am ştiut", se tânguiesc ei. „Păi", replică Dumnezeu, „acum ştiţi."

Astăzi, majoritatea credincioşilor fac parte din Biserica Scoţiei, numită de ei Kirk. Deşi de sorginte calvinistă, multe dintre ideile ei moderne, inclusiv acceptarea pastorilor femei şi relaxarea în privinţa stilului de viaţă homosexual, l-ar face pe prezbiterianul de modă veche să pună mâna pe cartea cu afurisenii.

Cea de-a doua religie ca număr de practicanţi este romano-catolicismul, care n-a fost distrus cu desăvârşire de Kirk nici în zilele sale de glorie, fiind de fapt îmbogăţit de afluxul de imigranţi irlandezi, mânaţi de foamete. (Schimbul de populaţii între Scoţia şi Irlanda este răspunzător în parte pentru ostilitatea religioasă care se manifestă în Irlanda de Nord şi în

anumite aspecte ale vieţii din Scoţia.) Numărul uriaş al imigranţilor veniţi recent din Polonia a umplut până la refuz bisericile catolice, astfel că Polonia a trimis preoţi în Scoţia, pentru a-şi păstori enoriaşii.

Calvinismul scoţian este, pentru cei mai mulţi dintre practicanţii săi, mai degrabă o stare de spirit decât o dogmă religioasă, însă nu se bucură de aprecieri pozitive, fiind asociat cu intoleranţa, fatalismul, lipsa bucuriei şi atitudinea de tip „Eu sunt mai bun decât tine”. Învăţăturile sale fundamentale au fost astfel rezumate la un moment dat:

Poţi şi nu poţi,
Vrei şi nu vrei;
Afurisit vei fi dacă da,
Afurisit vei fi dacă nu.

Deşi numărul lor e foarte redus, secte prezbiteriene extremiste încă există, mai cu seamă în regiunile rurale izolate şi în districtele insulare. Ideile lor sunt popularizate în presă, nu fiindcă ar fi împărtăşite de mulţi credincioşi, ci pentru că sunt atât de deosebite de norma actuală. Şi totuşi, calvinismul are rădăcini adânci în sufletul scoţienilor. Un poet povestea cum, pradă bucuriei iscate de cerul senin şi soarele strălucitor, a remarcat însufleţit ce zi frumoasă era. La care femeia cu care vorbea i-a răspuns: „Lasă c-o să plătim noi pentru ea!”

A te descurca

Orice copil scoţian cunoaşte bine întrebarea, adresată părinţilor în prezenţa lui: „Cum se descurcă?” Altfel spus, are rezultate bune? Şi epoca acestei întrebări nu se încheie odată cu şcoala, ci se prelungeşte în anii de colegiu sau chiar când tânărul sau tânăra şi-a început deja viaţa profesională. A nu te descurca este, pentru scoţieni, un păcat capital. Iar persoana care întreabă are pregătită, în mod invariabil, o poveste despre propria ei progenitură, care – firește – se descurcă foarte bine, e prima din clasă, a absolvit cu brio sau tocmai a primit un post de conducere într-o multinaţională.

A te descurca este o aspiraţie naţională. Un băieţel îşi asigura în mod repetat părinţii că se descurcă foarte bine şi că e printre primii în clasă. Într-o zi, părinţii l-au întrebat, într-o doară, câţi elevi are clasa lui, iar copilul a răspuns: „Ei, doar eu şi un alt puştiulică.”

Distincţii de clasă

Comparându-se adesea cu englezii, scoţienilor le place să creadă că au o societate relativ lipsită de clase, acesta fiind unul dintre miturile lor cele mai îndrăgite. Este greu de crezut că un avocat al Curţii Superioare, care a frecventat una dintre cele mai bune şcoli ale Scoţiei şi este membru al mai multor cluburi exclusiviste, precum The Honourable Company of Edinburgh Golfers, a cărui listă de aşteptare se întinde pe mai mulţi ani, consideră că face parte din aceeaşi clasă socială cu un muncitor în construcţii şomer, doar fiindcă pe amândoi îi cheamă la fel.

Clasele în Scoţia sunt mai degrabă o chestiune de ordin economic decât social. Fără îndoială, societatea scoţiană este una deschisă; altfel, ar fi mult mai greu să „te descurci". Există o istorioară mult îndrăgită prin partea locului: un turist în Highlands întâlneşte un bătrânel care-şi sapă singur pământul şi-l întreabă ce-i fac copiii. „Ei, bine", răspunde acesta. „Unul dintre ei e judecător la... cum îi zice?... Înalta Curte, altul e profesor la Medicină, la Oxford, dar mezinul s-a descurcat foarte bine: e pastor în parohia din satul vecin."

Aristocraţia scoţiană e vie şi vioaie, mulţi dintre membrii ei trăiesc în castelele şi conacele lor, însă nu mai domină scena, ca înainte. O mare parte a pământului se află în posesia lor – lucru care pe scoţienii de rând îi irită. Dar multe proprietăţi au ajuns în mâinile străinilor, dar acest lucru îi irită mai puţin. Aristocraţii, la rândul lor, s-au adaptat la viaţa într-o societate în care jucătorii de fotbal şi cântăreţii de muzică pop se bucură de un prestigiu mai mare decât al lor.

Capra vecinului

Scoţienii au şi ei partea lor sănătoasă din acel tip straniu de satisfacţie la vederea unuia sus-pus ajuns jos. În Scoţia, zeiţa Nemesis nu e niciodată prea departe. Latura pragmatică a caracterului lor nu le lasă loc de îndoială că ceea ce urcă trebuie să şi coboare la un moment dat.

E bine să te descurci, dar trebuie să-ţi păstrezi modestia fiindcă, la urma urmei, e posibil ca succesul să nu fie de durată. Tipul clasic de ridiculizare în Scoţia nu are la bază statutul social, ci sesizarea oricărei oportunităţi de a dezumfla balonul cuiva. Pentru mintea scoţienilor, acest lucru reprezintă o tentaţie irezistibilă. Poetul Robert Burns s-a întâmplat să fie de faţă când un marinar a salvat de la înec un bogătaş care căzuse în apă, în portul Greenock. Văzând că omul şi-a răsplătit salvatorul cu numai un şiling, cei aflaţi în jur au protestat. Burns a intervenit însă, replicând: „Domnul îşi cunoaşte cel mai bine valoarea.”

Parcimonie

Afişarea ostentativă a bogăţiei nu e privită cu ochi buni în Scoţia, deşi cel în cauză scapă cu faţa curată dacă e o „figură”. Când au bani, scoţienii nu fac paradă de ei, ci îi pun deoparte. Parcimonia este un obicei naţional. Prima casă de economii din lume a fost înfiinţată de un preot scoţian, în folosul enoriaşilor săi.

Până de curând, zgârcenia scoţienilor era subiect constant de glumă: „Două taxiuri s-au ciocnit în Aberdeen; douăzeci de pasageri au murit.” Pentru acest lucru trebuie să li se mulţumească englezilor. Scoţienii au fost întotdeauna săraci, obligaţi să-şi drămuiască fiecare bănuţ. Vecinii lor de la sud, mai bogaţi, au observat şi au început să-i gratuleze cu comentarii răutăcioase. Scoţienilor nu li se părea însă nimic amuzant. Banii erau – şi sunt încă – o chestiune serioasă. Nu este o coincidenţă faptul că un scoţian a fondat Banca Angliei sau că Edinburghul este în prezent al treilea centru financiar din Europa, ca importanţă, după Frankfurt şi Londra.

Parcimonia nu trebuie confundată cu zgârcenia, cu care scoţienii nu sunt de acord. La o pensiune, un scoţian se aşază la masă şi, văzând stropul meschin de miere care i-a fost pus în farfurie, se adresează proprietarului: „Înţeleg că dumneavoastră creşteţi doar o albină.”

Comportament

O naţiune de nonconformişti

Scoţienii nu sunt un popor conformist, posibil rezultatul opiniilor ferme pe care le nutresc. Animaţi deopotrivă de un puternic simţ al comunităţii locale şi naţionale, ei respectă în general legile, atâta vreme cât li se par juste. Chiar şi cea mai vagă sugestie de exploatare îi scoate din sărite şi nu-i au deloc la inimă pe cei care obişnuiesc să le spună celorlalţi ce şi cum să facă. Asemenea personaje riscă să audă din partea lor remarci de tipul: „Mama ta ştie că umbli pe afară?”

Scoţienii ştiu să stea la rând, fie chiar şi numai pentru a se asigura că nimeni nu le-o ia cu un pas înainte, însă nu sunt genul de oameni care să aştepte răbdători la semafor, dacă văd că nu trece nici o maşină.

Cei responsabili pentru atragerea investiţiilor străine în Scoţia fac mare caz de „etica protestantă a muncii”, care ar garanta, zice-se, o forţă de muncă docilă şi silitoare. În realitate, deşi nu se dau în lături de la munca grea, scoţienii nu sunt nici pe departe docili în activitatea profesională.

De cele mai multe ori şi în majoritatea domeniilor, ei nu se grăbesc. Oamenii se opresc şi pun de-o bârfă în stradă. Vânzătorii stau la palavre cu clienţii, chiar dacă la rând aşteaptă alţi cumpărători. Acest lucru se întâmplă şi în oraşele mari, iar în West Highlands, timpul îşi pierde semnificaţia obişnuită. Chermeza programată de primărie la ora nouă poate să înceapă pe la unsprezece. Pe insula Mull se spune că „Nu există jumătăţi de ceas”, iar când a fost întrebat la ce oră trebuie să sosească feribotul, un localnic din Isle of Eigg a răspuns: „Păi, vine uneori repede, alteori devreme şi câteodată chiar înainte de asta.”

Scoţienii apreciază buna purtare în public, poate fiindcă majoritatea locuiesc în oraşe, adesea în blocuri de locuinţe, unde împart responsabilitatea de a menţine ordinea şi curăţenia în spaţiile comune. Scoţia este o ţară a caselor cu grădini frumoase în faţă, a aleilor bine măturate şi a uşilor de intrare lustruite. În spate se pot înălţa maldăre de sticle goale şi frigidere ruginite, dar spatele nu e la vedere.

Familie

Majoritatea mamelor în Scoţia lucrează, fie şi numai cu program redus. În consecinţă, coeziunea familială a avut de suferit.

Mamele continuă să rămână principala sursă de influenţă asupra copiilor, ele fiind responsabile cu activităţile de zi cu zi şi cu bugetul familiei. În mod tradiţional, tatăl aducea bani în casă, primea înapoi ceva din suma respectivă şi îşi făcea drum la pub sau la stadionul de fotbal. Nici nu i-ar fi trecut prin minte să dea o mână de ajutor la gospodărie sau la gătit, aşa cum nu i-ar fi ars de plimbat pe strada mare în costumul lui Adam. Această atitudine s-a păstrat, mulţi bărbaţi considerând că „muncile de femeie" sunt sub demnitatea lor.

Într-o anecdotă inconfortabil de bine ţintită, un cuplu de scoţieni câştigă un milion de lire sterline la Loteria Naţională. „În sfârşit", exclamă soţia, „nu voi mai fi nevoită să mătur scările cu mătura aia veche!" „Sigur că nu", replică soţul. „Acum îmi pot permite să-ţi cumpăr una nouă."

Reticenţa emoţională despre care am amintit anterior nu se manifestă şi în cadrul familiei. În Scoţia, relaţiile familiale sunt bine sudate, animate de un puternic simţ al unităţii. În oraşe, mulţi tineri continuă să locuiască în casa părintească, chiar dacă studiază sau lucrează, nefiind atraşi de posibilitatea de a se muta singuri într-un apartament.

Vârstnicii nu sunt nici pe departe un segment social uitat sau izolat. Un factor important în cadrul vieţii de familie este bunicuţa, care locuieşte adesea aproape de nepoţii ei, poate chiar la numai o stradă distanţă, şi deţine un rol important în viaţa lor, având grijă să le dea „ceaiul" (o masă de seară luată devreme) şi să-i ducă în parc. Această implicare este deopotrivă benefică pentru nepoţi şi pentru bunica însăşi, care a devenit personaj principal în multe cântecele pentru copii – de pildă în cel intitulat *Nu po' s-o azvârli pe Mămăiţa din autobuz*.

Conversaţii şi gestică

Adepţi prin excelenţă ai taxonomiei, scoţienilor le place să clasifice totul, inclusiv pe dumneavoastră. După o inspectare iniţială, vă vor adresa întrebări menite să elucideze, mai mult sau mai puţin discret, ce fel de persoană sunteţi. Şi odată ce vă vor fi inclus în categoria potrivită, vor începe să vorbească despre altceva.

În ansamblu, scoţienii tind să fie formalişti, astfel că rapida utilizare a prenumelui, atât de obişnuită în Anglia şi în Statele Unite, este mai rar întâlnită la ei. În acelaşi timp însă, este foarte posibil ca şoferul de autobuz din Glasgow să i se adreseze unei doamne care tocmai a urcat cu *hen* – „păsărică", „puicuţă": „Vrei să mergi mai în faţă, puicuţo, ca să poată urca şi ceilalţi?" Iar dacă vă aşezaţi pe scaun, după rapida inspecţie de rutină, persoana de alături va intra probabil în vorbă cu dumneavoastră, fie şi numai pentru a spune ceva de genul: „E tare frig azi."

Două gesturi pot fi văzute frecvent în conversaţiile dintre scoţieni. Unul este cel în care mâinile sunt depărtate cât mai mult posibil, şi e folosit pentru a sugera dimensiunile peştelui prins. Celălalt este apropierea până la atingere a arătătorului de degetul mare, şi e utilizat pentru a arăta cât i-a lipsit mingii de golf a vorbitorului ca să intre în gaură.

Lăsând la o parte replicile obişnuite despre vreme, conversaţia cu un scoţian se poate dovedi o adevărată piatră de încercare. Dar nu faceţi greşeala de a lua tăcerea drept lipsă de interes. Aşa cum se întâmplă cu mulţi dintre cei care se lasă greu antrenaţi în discuţii, uneori poate fi foarte dificil să-l opreşti pe un scoţian care şi-a dat drumul la gură. Majoritatea sunt adesea alarmant de bine informaţi şi, cu cât comunitatea din care fac parte este mai izolată, cu atât mai adevărată este această aserţiune.

Dacă vă doriţi o conversaţie fluentă cu un scoţian, secretul este ori să vă exprimaţi ignoranţa în domeniul ales, ori să iniţiaţi o dezbatere. Prima soluţie este mai sigură, cea de-a doua e însă mai animată. E suficient să vă exprimaţi o opinie fermă cu privire la orice subiect, de la încălzirea globală la reglementările rutiere, şi amicul dumneavoastră scoţian se va arunca asupra ei ca un ogar la vânătoare, o va lua în colţi şi o va întoarce pe toate feţele, convingându-vă în cele din urmă că greşiţi în mod grosolan.

Odată ce conversaţia şi-a dat drumul şi argumentaţia a prins formă, intră în scenă degetul arătător scuturat. Scoţienilor le place să-şi susţină cât mai ferm punctul de vedere şi îşi

manifestă rapid exasperarea dacă văd că nu au succes. Cel mai sigur pentru dumneavoastră este, totuşi, să vă declaraţi de acord cu ei.

Pe măsură ce prinde contur, o idee riscă s-o apuce pe căi bizare. Scepticismul este dus adesea până la extrem. David Hume, cel mai apreciat filozof al Scoţiei, a fost cel care a ilustrat perfect talentul naţional de a exploata un punct de vedere până la stadiul în care nu mai poate fi demonstrată nici acurateţea, nici inacurateţea lui, devine lipsit de orice utilitate practică, însă oferă o satisfacţie intelectuală deosebită. Mintea scoţienilor are un anume element abstract pe care îl încântă ideile inconfortabile. Un scoţian adevărat preferă oricând să aibă dreptate decât să facă avere.

Saluturi şi urări

Pentru străini, cea mai deconcertantă dintre formele de salut ale scoţienilor este următoarea:

Primul scoţian: *Aye aye*.

Al doilea scoţian: *Aye*.

Deşi scurt, acest *aye* poate fi plin de semnificaţii, în funcţie de inflexiunile vocii, de poziţia sprâncenelor şi de mişcarea buzelor – dacă există vreuna. Poate transmite orice, de la „Iarăşi tu?!" la „Ce bine-mi pare că te văd!" (Este posibil ca aceasta să fie originea salutului obişnuit la americani, *Hi*, cu o pronunţie similară.)

Scoţienii au schimburi de replici ritualizate. Atunci când vor să ofere cuiva băutura lor naţională, ei nu spun „Vrei să bei un whisky?", ci „Vrei să iei un strop?" La care răspunsul corect este „Oh, doar o idee." Asta înseamnă de fapt „Da, te rog, unul zdravăn." Dacă însă nu vreţi unul zdravăn, trebuie să spuneţi „Oh, doar o vagă idee."

Şi problemele nu s-au încheiat odată ce v-aţi văzut cu paharul în mână. Gazda îl ridică pe al său şi spune: *Slainthe mhath* (pronunţat aproximativ „slanja-va") – echivalentul gaelic al toastului „Sănătate bună!" La aceasta, se cuvine ca dumneavoastră să răspundeţi *Slainthe mhor* (pronunţat „slanja-vor"), adică „Sănătate foarte bună". În acest punct, toasturile pot lua sfârşit, pentru a se trece la băut, sau gazda poate continua, pentru a-şi copleşi invitatul cu *Slainthe gu siorraidh* („slanja-ga-şora"), care înseamnă „Sănătate de-a pururi". Iar după asta, poate începe cu adevărat băuta.

Umor

Nu e greu să-ţi dai seama când scoţianul îţi spune ceva ilar. Chipul lui devine mai solemn, vocea mai seacă, iar tonul mai sinistru. La fel ca toate celelalte semnale emoţionale, şi umorul este ţinut bine sub capac.

Nu există nici un dram de fantastic sau de nonsens în umorul scoţian. Glumele au întotdeauna poantă şi adesea chiar şi o morală, fiind caracterizate de o tuşă materială, grosieră, ca în istorioara vagabondului care obişnuia să cerşească pe la casele ţăranilor. Luând de pe jos o turtă de bălegar uscat, omul bătea la uşă şi cerea nişte pâine uscată, ca să-şi facă „o bucată" (un sendviş) cu ea. De fiecare dată, gospodina îi spunea să arunce bălegarul şi-i dădea ea o „bucată" cum se cuvine. Într-o zi însă, la uşă apare gospodarul. Acesta se arată la fel de oripilat: „Omule, doar n-o să mănânci aia!" strigă el. „Arunc-o! Vino cu mine în staul şi o să-ţi dau eu o balegă frumoasă, proaspătă şi caldă!"

Adesea, umorul scoţian conţine şi o doză considerabilă de superstiţie. Circulă frecvent glume despre lucrurile de care scoţienii se tem, precum bătrâneţea sau moartea – ca în anecdota cu moş MacPherson. Pentru a-i celebra cei nouăzeci şi cinci de ani abia împliniţi, amicii de-o vârstă cu el îi trimit o tânără şi atrăgătoare „maseuză". Când moş MacPherson deschide uşa, fetişcana îi spune sprinţară: „Am venit să-ţi ofer o partidă de sex tare." Bătrânul cugetă o vreme, după care răspunde: „Mai bine iau supa."

Deşi scoţienilor le place ca glumele să aibă poantă, aceasta nu trebuie să fie prea evidentă. Ceea ce-i încântă mai cu seamă este clipa scursă între sfârşitul glumei şi hohotul de râs al ascultătorului (sau cel puţin grimasa lui), când în sfârşit pricepe poanta.

Adesea, chiar propriile lor idiosincrazii devin ţinta bancurilor. Un dramaturg scoţian, W. Gordon Smith, a pus în gura unuia dintre personajele sale, Mister Jock, următoarele cuvinte: „Fiule, am umblat prin lumea întreagă, şi Scoţia e singura ţară în care şase nu e niciodată egal cu jumătate de duzină."

Nu există nici un loc în Scoţia care să fi devenit ţinta glumelor pentru alţii. Singura relativă excepţie este oraşul Aberdeen, care şi-a câştigat reputaţia unei parcimonii excesive. Spre exemplu:

Dacă un scoţian îşi deschide punga, din ea zboară molii. Dacă unul din Aberdeen face acelaşi lucru, moliile sunt deja moarte.

Chiar dacă isteţii din Glasgow îi iau în tărbacă pe sătenii mai înceţi la minte, glumele scoţiene ţintesc în general asupra străinilor, mai ales a celor ce par prea încântaţi de ei înşişi, ca în următoarea anecdotă:

Un australian intră într-un bar din Scoţia şi stă o vreme la palavre, bine dispus, până ce un client obişnuit al localului îl întreabă: „De unde eşti, amice?" „Din cea mai frumoasă ţară din lume", răspunde australianul. „Serios?" replică localnicul. „Dar ai un accent al naibii de ciudat pentru un scoţian!"

Un filon bogat al umorului în Scoţia îşi trage seva din cinism, fapt ilustrat de următoarea remarcă referitoare la un scoţian răposat la o vârstă foarte înaintată: „Tare i-a mai plăcut că a trăit atât de mult, încât anii cât a primit pensie au fost mai numeroşi decât cei în care a muncit pentru ea."

De la graniţele dure ale culturii urbane a Scoţiei provine un tip aparte de umor, personificat de Rab C. Nesbitt, personajul principal al sitcomului cu acelaşi titlu, difuzat la televiziune vreme de peste un deceniu. Nesbitt era arhetipul scoţianului pierde-vară din Glasgow, cu burdihanul ieşindu-i din vesta tricotată, şomer, beţivan, sfios când vine vorba de muncă, şovin până-n pânzele albe, dar mereu cu o remarcă spirituală pe buze, precum „Nimic nu-ţi redă încrederea mai bine în natura omenească decât întâlnirea cu vreun amărât care-i la fel de smintit ca tine."

Şi alţi comici scoţieni, precum Robbie Coltrane şi Billy Connolly, au exploatat acest filon bogat, ca în istorioara celui de-al doilea despre bărbatul care şi-a ucis consoarta şi a îngropat-o în curtea din spatele casei. Pe urmă i-a arătat mormântul prietenului său, care l-a întrebat: „Dar de ce i-ai lăsat fundul afară?" La care omul a replicat: „Păi, aveam nevoie de un suport de care să-mi sprijin bicicleta."

Mâncare şi băutură

Mâncare

Scoţia nu este un mare centru culinar al lumii. Până relativ de curând, gastronomia scoţiană era un lucru de care ar fi fost bine să te fereşti; turiştii veneau însă aici, în ciuda mâncării. În secolul al XVIII-lea, un client al unei măcelării din Edinburgh a remarcat că vânzătorul era atât de murdar, încât, dacă l-ai fi izbit de perete, ar fi rămas lipit acolo.

Scoţienii au învăţat să-şi exploateze tradiţiile aparte şi în acest domeniu. O bogată gamă de specialităţi îţi fac cu ochiul de pe meniuri – porridge şi scrumbie afumată la micul dejun, supe ca „şopârlă brăcuită" sau „cocoşel cu praz", combinaţii bizare de legume precum *clapshot*, piure de cartofi şi napi, şi *stovies*, tocăniţă de carne cu cartofi. Dar nu e cazul să vă speriaţi. Găsiţi în Scoţia, din belşug, feluri de mâncare simple şi sănătoase – peşte proaspăt, somon afumat, vită la grătar, cartofi. Scoţienii sunt convinşi că la ei se cultivă cei mai buni cartofi din lume. Se zvoneşte că există în regiunea de nord-est un hotel care, pe lângă meniul de vinuri, are şi unul special de cartofi; puteţi alege din oferta bogată: Rozul lui Kerr, Catriona, Expresul lui Shaft, Abundenţa lui Sutton, Maris Piper, Ducele de York (ambele în variantă albă şi roşie); chelnerul vă va face recomandări dacă e necesar.

Tradiţionala *haggis* a fost probabil adusă în Scoţia de vikingi, cu o mie de ani în urmă, şi este numai potrivită pentru o naţiune cumpătată, a cărei populaţie de oi este aproape egală cu cea umană. Preparată din organe fierte în burtă de oaie, *haggis* este un fel de budincă din carne şi măruntaie tocate, amestecate cu terci de ovăz, ceapă şi condimente. S-a spus că această utilizare a burţii animalului conferă preparatului „acea tuşă de barbarie romantică atât de dragă inimii scoţiene". În realitate, *haggis* este foarte gustos şi, într-o formă sau alta, se regăseşte în multe ţări; a fost nevoie însă de scoţieni pentru a-l transforma într-o tradiţie.

Iar scoţienii chiar obişnuiesc să-şi mănânce preparatele tradiţionale, însă aproape întotdeauna o fac acasă. Când ies la masă în oraş, devin adepţi ai internaţionalismului şi aleg un restaurant chinezesc, indian, turcesc sau mexican. Sunt de asemenea mari amatori ai semipreparatelor şi ai produselor gata gătite, pentru acasă, pe care le numesc cu un termen generic: *cairryoots*. Magazinele care vând peşte cu cartofi prăjiţi sunt foarte populare şi de obicei în meniul lor se

regăsesc şi produse orientale, dar şi delicatese locale precum *haggis* în aluat sau baton Mars prăjit în ulei.

Poate că o explicaţie în acest sens o constituie iernile reci şi umede şi lungile nopţi întunecate, dar scoţienii sunt unii dintre cei mai mari amatori de dulciuri din lume. Ei mănâncă mai multe prăjituri şi fursecuri pe cap de locuitor decât orice altă naţiune.

În Scoţia veţi găsi o gamă variată de dulciuri şi produse de patiserie inexistente oriunde altundeva în lume: brioşe, cornuri, fursecuri cu ovăz, croasanţi, pişcoturi, biscuiţi şi diverse foitaje, printre care şi plăcinta Scotch – o savuroasă plăcintă din carne de oaie, vândută adesea în pauze la meciurile de fotbal – şi *bridie Forfar*, un soi de pateu monstruos, rotund, plin de carne, sos şi legume.

Principala masă în familie este servită cândva între orele cinci şi şapte seara şi este formată dintr-un fel întâi gătit, însoţit de pâine şi unt, urmat de o formidabilă varietate de plăcinţele, chifle, biscuiţi şi fursecuri, toate acompaniate de cantităţi copioase de ceai bine îndulcit.

Băuturi

Aşa cum au remarcat mulţi, scoţienii au prins drag de „băuturica” lor. Numai dulciurile se vând mai bine decât băuturile, iar cârciumile sunt deschise toată ziua. Pubul scoţian, odinioară un local mohorât, cu rumeguş pe jos şi o atmosferă menită să inducă sentimente de vinovăţie, este astăzi plăcut şi unele chiar au mese şi scaune.

Whisky-ul este o bogată sursă de controverse şi discuţii pentru scoţieni. Doi eminenţi cărturari au intrat într-o aprigă dispută, unul dintre ei susţinând că celălalt a făcut două afirmaţii şocante: în primul rând, că whisky-ul a fost adus în Scoţia din Irlanda şi, în al doilea rând, că irlandezii îl folosiseră numai ca pomadă pentru catârii bolnavi şi că scoţienilor le-a venit ideea de a-l utiliza intern.

Pentru băutorii de whisky devotaţi, discuţiile se axează pe sortimentele „numai din malţ” şi pe controversata superioritate a celor din văile estice comparativ cu cele de pe ţărmurile vestice, ori viceversa. Ambele sortimente au fanii lor şi o bună gazdă le va avea tot timpul la dispoziţie pe ambele, plus – eventual – unul din Orkney şi altul de la distileriile din Highland. Fiecare marcă are aroma ei specifică şi propria sa „tradiţie”, îndelung şi afectuos elaborată de generaţii întregi de consultanţi.

Inevitabil, în jurul whisky-ului din malţ s-a creat – sau a fost cultivat – un veritabil misticism. Scoţienii, care sunt în stare să toarne senini o cană de limonadă într-un pahar de whisky în amestec, vor afişa o mutră oripilată dacă veţi îndrăzni să trataţi asemănător whisky-ul de malţ. Unii spun că acesta din urmă trebuie băut sec. Alţii susţin că un strop de apă adăugată îi reliefează aroma şi buchetul.

Se spune că rezervele de whisky lăsate la maturat sunt mai valoroase decât tezaurul din Banca Angliei. Principalul produs de export al Scoţiei este, de departe, whisky-ul, în ciuda eforturilor hotărâte depuse de numeroşi scoţieni pentru a ingera întreaga producţie naţională.

Berea scoţiană este o enigmă pentru străini. Există o gamă de licori bizar numite „bere neagră” – optzeci de şilingi halba, şaizeci de şilingi paharul – şi o sumedenie de sticluţe sumbre cu un tip de bere cunoscut ca „puţintel tare”. Aceste sortimente de bere pot fi băute ca atare, dar adevărata lor menire este să însoţească whisky-ul. Mulţi clienţi ai puburilor au în faţă câte două pahare din care beau alternativ – unul mare, cu bere, şi altul mai mic, cu whisky. Practica este numită „jumi-juma” şi,

exceptând câteva băuturi de calibru din Polonia şi America de Sud, este una dintre cele mai distructive combinaţii cunoscute.

Un mic detaliu care subliniază caracterul distinctiv al Scoţiei este faptul că e singura ţară occidentală în care coca-cola nu este cea mai populară băutură răcoritoare. Scoţienii preferă un produs local de un portocaliu viu, numit Irn Bru, al cărui slogan publicitar este „Preparat din beton armat”.

Sănătate şi igienă

Există o convingere adânc înrădăcinată în sufletul scoţienilor – aceea că sunt oameni rezistenţi, imuni la bolile care afectează naţiunile mai slabe. În realitate, aşa cum spunea cineva (deşi exagera oarecum, pentru efect), „Scoţianul tipic are dinţi stricaţi, un risc ridicat de cancer, ficatul sever solicitat şi un infarct pândind după colţ.” Neîndoielnic, apetitul lor pentru dulciuri nu e deloc prietenos cu dinţii; aşa se face că în Scoţia stomatologii o duc excelent.

Foarte mulţi scoţieni cad, într-adevăr, victimă infarctelor. Un club de golf din Glasgow a fost prima instituţie fără specific medical care a instalat în sediul său un defibrilator, pentru acordarea primului ajutor cardiacilor. Şi într-o ţară în care se produce una dintre cele mai cunoscute băuturi alcoolice din lume, nu este deloc surprinzător că alcoolismul constituie o problemă. Speranţa medie de viaţă este mai redusă cu doi ani decât cea a englezilor şi a velşilor.

Dacă se întâmplă totuşi să vă îmbolnăviţi, Scoţia este un loc indicat pentru a o face, datorită îndelungatei sale tradiţii în domeniul medical. Scoţienii au făcut muncă de pionierat în anatomie, anesteziologie şi ginecologie, iar în prezent se află în prima linie a cercetării în genetică, oncologie şi (din fericire pentru scoţieni) cardiologie. Spitalele sunt excelente, iar de pe băncile facultăţilor ies numeroşi medici, o parte dintre aceştia rămânând să muncească în ţară.

Interesul naţional pentru modul de funcţionare a minţii i-a determinat pe mulţi scoţieni să devină psihologi sau psihiatri. Unul dintre aceştia din urmă a fost cel care, aplicând asupra pacientului său un raţionament tipic scoţian, a enunţat ideea că „e posibil ca nebunia să nu fie doar dezintegrare mentală; ar putea fi deopotrivă dezvoltare mentală”. În acest caz, ar trebui să fii nebun ca să nu vrei să fii nebun.

Curăţenie

Igiena este o problemă în Scoţia. Înainte vreme, era lăsată pe planul al doilea, după nevoia de a te feri de frig. Ţâncii scoţieni erau echipaţi cu lenjeria de iarnă în noiembrie şi nu mai ieşeau din ea până în martie.

Astăzi, majoritatea scoţienilor au încălzire centrală şi băi moderne, în care nu duşul, ci cada este de bază, fiindcă le place să se bălăcească. Dar obiceiurile vechi dispar greu: deşi mulţi scoţieni fac baie sau duş în fiecare zi, un procent încă substanţial consideră că o dată pe săptămână e prea suficient.

Obiceiuri şi tradiţii

Într-o lume în care oamenii tind să se îmbrace la fel, să mănânce tot ce mănâncă alte popoare, să-şi uite propriul folclor şi să străbată lumea pentru a vedea versiuni reconstituite ale tradiţiilor altora, scoţienii au câţiva aşi în mânecă.

Ei şi-au păstrat cimpoiul, un instrument la care restul Europei a renunţat în secolul al XIV-lea şi pe care un critic l-a definit odată ca fiind „veriga lipsă dintre muzică şi zgomot". De asemenea, au dansuri populare ce aduc un plus de voioşie ocaziilor festive şi costume naţionale purtate încă de băieţi şi de bărbaţi. Organizează reuniuni ritualice numite Jocurile din Highlands, cu concursuri de dans şi de cimpoi şi cu întreceri de forţă precum aruncarea buşteanului (nu cu foarte mult timp în urmă, întrecerea presupunea răsucirea picioarelor unei vaci recent sacrificate).

La toate acestea trebuie să adăugăm golful, pescuitul la somon, pânda la căprioare, vânătoarea de potârnichi – fiecare activitate înconjurată de propria sa aură de tradiţie şi legendă. Mai puneţi pe deasupra faptele unor personaje istorice precum William Wallace, Robert the Bruce şi Bonnie Prince Charlie, şi obţineţi visul oricărei agenţii de turism: Parcul Tematic Scoţia.

Surprinzător este faptul că, în mare măsură, totul e real. Scoţienii se duc la locurile lor de muncă, la şcoală şi la cumpărături îmbrăcaţi în haine obişnuite, cumpărate de la magazine obişnuite, la fel ca orice alt popor. Probabil că nu veţi vedea pe stradă prea multe kilturi, dar duceţi-vă la o nuntă, la o petrecere, la un bal de absolvire sau un meci internaţional de rugby şi veţi zări în jur o sumedenie, însoţite de priveliştea – delimitată de kilt şi de ciorapii trei sferturi groşi din lână – a unor genunchi păroşi.

La petreceri, scoţienii sar imediat în picioare pentru un dans popular. Majoritatea se descurcă binişor la cele mai simple, precum „Cojeşte salcia" sau „Veselii Gordon"; bărbaţii se înclină galant, conduşi în dans de partenere, care sunt mai pricepute (tradiţia „macho" manifestată în şcoli şi pe terenurile de joacă i-a descurajat pe băieţi să urmeze cursuri de dans). Pentru dansurile mai complicate, formaţia are de obicei un ghid, însă cele cu adevărat dificile, precum *Reel of the 51st Highland Division*, sunt rezervate celor care le cunosc bine.

Nici chiar Jocurile din Highlands, extrem de apreciate de turişti, nu ar supravieţui dacă nu ar fi îndrăgite şi susţinute de

comunităţile locale. Scoţienii se bucură de luxul de a se putea juca de-a scoţienii şi de a fi totodată scoţieni cu adevărat.

Clanuri

Clanurile constituie un alt aspect al jocului de-a scoţienii, mult apreciat de localnici. Termenul „clan” însemna iniţial „copii”, adică descendenţii unei persoane, fiecare clan pretinzând că se trage dintr-un singur strămoş, un fel de Adam propriu. Unele dintre ele susţin chiar că ar fi vorba despre Adam însuşi. Un Macleod şi un Maclean discută în contradictoriu despre vechimea celor două clanuri. Macleod spune: „Pe voi nu v-am văzut niciodată în arca lui Noe.” La care Maclean răspunde: „Păi, cine a auzit vreodată de un Maclean care să nu aibă propria lui barcă?!”

Odinioară, membrii clanurilor răspundeau la semnalul de luptă al Crucii Înflăcărate, îşi scoteau săbiile din ascunzătoarea din şură şi îşi urmau căpetenia în bătălie. Astăzi, deşi există o Conferinţă a Şefilor de Clan, liderii nu mai deţin nici un fel de autoritate. Mulţi au format asociaţii ale clanurilor şi unele dintre cele mai mari, precum MacDonalds şi Campbells, au o bine organizată reţea internaţională, cu buletine informative regulate, site-uri web şi întruniri. Sunt organizaţii inofensive, utile din punct de vedere social, care nu mai amintesc – în cazul unor clanuri ca MacGregors sau Robertson – de înaintaşii lor belicoşi, care terorizau ţăranii şi fermierii fugărindu-le vitele pe câmp. Dar aceste vechi poveşti de bravură mai conferă şi astăzi o tuşă interesantă kiltului purtat de membrii moderni ai clanurilor.

Tribalism

Înainte de clanuri, şi acoperind o perioadă mult mai îndelungată, în Scoţia au existat triburi. De fapt, clanurile sunt rezultatul supravieţuirii parţiale a străvechii organizări tribale. În comportamentul şi caracterul scoţienilor moderni, urmele atitudinilor tribale îşi pun încă amprenta asupra opiniilor şi stilului lor de viaţă. Acest lucru este vizibil în ataşamentul lor faţă de pământ, mai cu seamă faţă de bucata lor de pământ, în solidaritatea de clan, în înclinaţia lor spre tradiţie şi ritualuri mărunte, în amintirile lor istorice şi în spiritul competitiv dovedit.

Multe dintre enigmele caracterului scoţian se limpezesc dacă ţineţi seama de faptul că, deşi poate inconştient, scoţianul este încă, în sufletul lui, un individ tribal.

Kilturi şi tartane

Înainte vreme, highlanderii purtau kilturi (termen care în gaelică înseamnă „înfăşurătoare mică”) şi pelerine sau *plaid*-uri („înfăşurătoare mare”), pe care le ţeseau acasă şi le vopseau folosind pigmenţi naturali. De obicei acestea aveau modele dungate sau în carouri, numite tartane, dar nu exista un tipar unic sau definitoriu. În bătălie, membrii clanurilor îşi aruncau pelerinele şi luptau în cămăşi.

Plaid-ul sau tartanul (de la franţuzescul *tiretaine*, care desemna un amestec de in şi lână), este folosit de mii de ani. În urma unor săpături arheologice au fost descoperite în Europa de Est şi în Orientul Îndepărtat veşminte care arată cât de veche este această ţesătură cadrilată.

Actuala gamă variată de tartane viu colorate îşi are originile în valul de interes romantic manifestat în secolul al XIX-lea faţă de Scoţia şi de Highlands, amplu încurajat de vizitele reginei Victoria la castelul ei de la Balmoral (pe care l-a tapetat cu tartan, desigur).

Sesizând imediat oportunitatea comercială, croitorii din Edinburgh au conceput tartane pentru fiecare nume de clan şi le-au vândut publicului dispus să creadă că erau autentice. Au fost concepute mii de tartane diferite; cineva susţinea că există cincizeci şi opt numai pentru „Stewart”.

Există highlanderi inflexibili care susţin că nimeni n-ar trebui să poarte kilt decât în Highlands. Alţii sunt de părere că nu trebuie să-l porţi decât dacă îţi poţi dovedi legătura cu clanul căruia îi aparţine. Dar bonomii proprietari ai magazinelor de confecţii din Highlands nu ţin seama de asemenea fleacuri; ba au chiar şi arbori genealogici care arată că aproape fiece „cutare” are o legătură cu un clan din Highlands sau cu altul.

Când îşi poartă kiltul, fie că se află la o nuntă, fie că face parte din Armata Tartanelor – cum sunt numiţi fanii care urmează pretutindeni echipa naţională de fotbal – scoţianul are un atu în plus: a devenit un personaj pitoresc, cu un *skean dhu* (pumnal) la ciorap şi banii în punguţa de la brâu, rol pe care îl joacă cu convingere, cu un entuziasm sugerat de următoarea anecdotă:

Regina Victoria: Pe sub kilt aveţi ceva purtat?

Highlanderul: Nu, doamnă, totu-i nou şi-n bună stare.

Auld Lang Syne

La finele unei sărbători, scoţienii îşi dau mâna şi cântă împreună această melodie tradiţională, compusă de Robert Burns. Tradus, titlul ar fi „Zile de demult”, dar şi-ar pierde din farmecul aparte. La fel ca în toate incantaţiile tribale, semnificaţia cuvintelor este mai puţin importantă decât sentimentul de comuniune pe care îl generează cântecul. Iar faptul că versurile sunt ininteligibile nu mai contează.

Hogmanay

Scoţienii au brevetat ajunul Anului Nou, i-au spus *Hogmanay* şi au dat lovitura transformând îngheţatul şi întunecatul Edinburgh într-un veritabil magnet turistic în miez de iarnă.

Străvechiul festival nordic al Crăciunului n-a fost niciodată uitat în Scoţia; era un moment important în calendar, marcând mijlocul iernii. Zilele erau scurte şi întunecate, nopţile lungi – o scuză excelentă pentru petreceri.

Conotaţiile păgâne ale sărbătorii au fost aproape uitate, însă petrecerea a devenit din ce în ce mai aprigă. Whisky, cimpoaie, *Auld Lang Syne* şi Black Bun (chifla neagră – o prăjitură de Anul Nou pe care Robert Louis Stevenson o descria ca fiind „o substanţă densă şi neagră, incompatibilă cu viaţa") – toate se combină pentru a conferi sărbătorii un aer special. În multe locuri, benchetuiala s-a mutat din faţa şemineelor în parcurile publice, lângă focurile de tabără şi sub focurile de artificii, participanţii fiind de ordinul zecilor de mii.

În consecinţă, vechiul obicei al „primului pas" (primul care trece pragul casei după ce clopotele au bătut miezul nopţii) a căzut în desuetudine, excepţie făcând satele şi oraşele mici, unde obiceiul de a petrece din casă în casă continuă până spre dimineaţă. Nici acolo însă nu mai sunt mulţi scoţieni care bat la uşa vecinilor ducând cu ei un boţ de cărbune şi un snop de paie, menite să asigure căldură şi prosperitate în noul an.

Nopţile lui Burns

Nopţile lui Burns este unul dintre ritualurile naţionale pe care scoţienii înşişi le iau adesea în derâdere, dar popularitatea lor nu pare să scadă. Dacă vizitaţi Scoţia în a doua jumătate a lunii ianuarie, aveţi o excelentă ocazie de a vă vedea gazdele celebrându-şi caracterul scoţian cu o intensitate deosebită şi un entuziasm alarmant. Pe 25 ianuarie, ziua de naştere a poetului Robert Burns, sute de mii de scoţieni din lumea întreagă se aşază la o masă festivă în amintirea lui. Celebrarea este intens ritualizată: un cimpoier îl precedă pe bucătarul ce aduce la masă un vas cu *haggis,* este recitat poemul lui Burns „Cuvânt către o *haggis",* iar plăcinta sus-menţionată este tăiată festiv. Abia după toate acestea mesenii au voie să o mănânce.

După masă urmează un toast în onoarea Nemuritoarei Memorii a poetului – de fapt un discurs pe care participanţii îl urmăresc cu mare interes, poate datorită bunei cunoaşteri a operei poetului, dar mai probabil fiindcă fiecare masă a organizat un concurs. (Discursul nu are întotdeauna o temă literară; la un asemenea eveniment organizat de medici, vorbitorul poate încerca un diagnostic al morţii poetului.) Urmează alte toasturi, pentru „Domniţe" şi „Replică la domniţe", recitări din poemele lui Burns şi cântece pe versurile lui. Şi cum se ştie că poetul era un băutor învederat, mulţi îi urmează exemplul.

Nessie

O legendă povesteşte cum, în secolul al VI-lea, Sfânta Columba a descoperit un monstru în râul Ness şi i-a venit de hac. A făcut-o cu un asemenea succes, încât nu s-a mai auzit nimic despre fiară până prin 1930, când a izbucnit o veritabilă epidemie de pretinse apariţii, care s-a perpetuat până azi.

Despre Nessie au fost scrise numeroase cărţi şi ample investigaţii l-au avut în obiectiv, dar nici una nu s-a soldat cu un rezultat concludent. Simplul fapt că nimeni n-a găsit un monstru nu înseamnă – susţin adepţii lui – că acesta nu există. Între timp, economia locală înregistrează beneficii uriaşe de pe urma vânătorilor de monştri. Mulţi localnici cred cu adevărat că există „ceva" în Loch Ness. Alţii sunt la fel de convinşi că totul e doar o scorneală. Oricum ar fi însă, dacă lacul, care se întinde pe treizeci de kilometri şi este adânc de douăzeci de metri, nu va fi secat, Nessie va continua să trăiască.

Obsesii

Ei înşişi

Unul dintre primele lucruri de care îşi dau seama cei care îi vizitează este acela că scoţienii sunt obsesiv de... scoţieni. Nu numai că sunt diferiţi de ceilalţi şi vor ca toţi s-o ştie, dar „scoţianismul" lor în sine este o chestiune arzătoare. Intraţi în orice librărie din Scoţia şi veţi avea în faţă o gamă extinsă de cărţi pe cele mai variate teme scoţiene; iar ele nu se află acolo numai pentru străini. Dacă s-ar întâmpla să remarcaţi că Scoţia nu are nici un compozitor celebru, ele vă vor aminti că Grieg, marele compozitor norvegian, era nepotul unui emigrant scoţian.

Scoţienii ştiu bine cine sunt, dar nu şi ce sunt. În vremea în care ei conduceau Imperiul Britanic în numele englezilor, acest lucru nu conta, însă acum imperiul nu mai e, vecinul de la sud a redevenit „Mica Anglie", iar mulţi scoţieni se întreabă furioşi ce rost or mai fi având ei. Nimeni n-a găsit încă un răspuns, dar faptul că o asemenea problemă există garantează expresia aceea serioasă de pe chipurile scoţienilor.

Scots, Scotch şi Scottish

Trei adjective care definesc proveniența scoţiană:

- *Scots* este folosit pentru subiecte care au legătură cu cultura, îndeosebi cu limba, sau care sunt într-un fel sau altul tipice pentru Scoţia; de exemplu, când vor să spună „el vorbeşte cu un sănătos accent scoţian” sau „este o chipeşă fătucă scoţiană”, localnicii folosesc forma *scots*.

- *Scotch,* odinioară adjectivul utilizat mereu pentru a desemna ceva din Scoţia, a început să fie privit într-o lumină proastă fiindcă era folosit de englezi într-o sumedenie de expresii denigratoare, astfel încât a ieşit din uz. Mai supravieţuieşte în sintagme ca *Scotch whisky* şi în ultima vreme cunoaşte parcă o revenire. Dar e încă departe.

- *Scottish* este în prezent termenul standard. Astfel, o poezie *Scots* este o poezie scrisă în scoţiană, în vreme ce o poezie *Scottish* este una scrisă de un scoţian sau despre Scoţia.

Sunt trei termeni a căror utilizare necesită multă atenţie.

Ştiri

Scoţienii „consumă” cu voracitate presa scrisă. Cel puţin nouă ziare de dimineaţă şi seară sunt publicate în Scoţia, plus patru de duminică, pe lângă cele „naţionale”, britanice, multe dintre ele având şi o ediţie specială, scoţiană. Aceasta din urmă este motiv de mândrie; un poster publicitar preciza:

Sunday Times Scotland – Englezii nu-l primesc!

Scoţia are propria ei filială BBC (totdeauna supusă la presiuni fiindcă nu ar difuza suficiente ştiri locale). Există două posturi de televiziune independente – STV, care acoperă zona centrală şi de nord a Scoţiei, şi Border Television, pentru regiunea de sud a ţării – plus un nou BBC Alba, un canal de televiziune digitală în gaelică, încă indisponibil unei mari părţi a publicului din Highlands şi din insule, căruia îi este destinat, fiindcă acesta nu are acces la ea.

Scoţienilor le place să citească despre ei şi fiecare comunitate are cel puţin un săptămânal în care ştirile locale au prioritate. Istorioara despre ziarul din Aberdeen care publica în 1912 titlul „Cetăţean din Aberdeen înecat în Atlantic. *Titanicul* scufundat” poate că nu e adevărată în fapt, însă în spirit este.

Vremea

E bine să aveţi pregătită oricând o remarcă despre vreme, în caz că vorbiţi cu cineva – sau că cineva vorbeşte cu dumneavoastră. Vremea constituie un subiect constant de conversaţie – lucru remarcabil, dat fiind că în Scoţia există doar două feluri de vreme, umedă sau uscată, cu subcategoriile vântoasă şi nevântoasă. Permutaţiile permise de aceste condiţii meteorologice sunt suficiente pentru o conversaţie rezonabilă.

Un vizitator poate folosi gambitul de deschidere: „E puţin cam umed azi”, la care replica ar putea fi „Da, dar nu bate vântul prea tare”. Sau aţi putea alege să începeţi cu vântul, ori cu lipsa lui: „Adie o briză plăcută, proaspătă”, iar celălalt v-ar putea răspunde „Da, e o zi frumoasă”. Atunci când plouă şi bate şi vântul, oamenii se mărginesc să se uite unul la altul pe sub pălăria de ploaie şi să exclame: „Oh, Doamne!”

Ploaia măruntă sau ţârâiala continuă este numită „ceaţă scoţiană”, iar o cunoscută zicală populară sună astfel: „Dacă nu poţi vedea vârful Ben Nevis, înseamnă că plouă. Dacă îl poţi vedea, înseamnă că urmează să plouă.”

Fotbal

Unul dintre motivele pentru care scoţienii sunt atât de interesaţi de ştiri este acela de a fi la curent cu ceea ce se petrece în fotbalul naţional. Dintre europeni, scoţienii urmăresc cele mai multe partide intercluburi, cu excepţia albanezilor.

Sâmbăta, ziua în care se joacă majoritatea meciurilor de fotbal, este sesizabilă o schimbare de ton în vocea crainicului de ştiri. Chestiunile internaţionale de cea mai mare importanţă sunt relatate în grabă, fără atenţie la detalii. În fond, naţiunea aşteaptă ştirile cu adevărat importante: rezultatele din Liga Scoţiană de Fotbal.

Ca fondatori ai unui sport internaţional, scoţienii au izbutit să fie trataţi ca o echipă cu adevărat naţională, deşi nu formează un stat independent. Fotbalul în Scoţia se desfăşoară la scară integrală, de la prima ligă la divizia a treia, şi constituie o afacere tribală, marcată de aprige loialităţi locale. În cazul celor două echipe din Premiere League care îşi au sediile în Glasgow, Rangers şi Celtic, persistă încă o anume rivalitate între protestanţi şi catolici, dusă până acolo încât definiţia locală a unui ateu a suferit o schimbare, desemnându-l pe cel care nu susţine nici una dintre echipe. O rivalitate similară se manifestă în Edinburgh, între Heart of Midlothian şi Hibernian.

Chiar şi fără acest element, un derby local, precum cel dintre Dundee şi Dundee United, stârneşte emoţii profunde. Stadionul de fotbal este locul în care scoţienii se lasă pradă propriilor sentimente. Fotbalul este o pasiune pentru mulţi dintre ei, care îl consideră sportul naţional – în locul golfului. Un antrenor de origine scoţiană, Bill Shankly, a fost cel care a declarat la un moment dat: „Unii oameni cred că fotbalul este o problemă de viaţă şi de moarte. Eu pot să le spun că e chiar mai serioasă.” În confruntarea anuală internaţională cu Anglia, o veritabilă fervoare de tip naţionalist îi animă de suporterii scoţieni, de parcă s-ar duce încă o dată bătăliile de la Bannockburn (1314) sau Flodden (1513).

Destindere şi distracţii

Ajutaţi de faptul că oraşele lor sunt înconjurate de minunate peisaje rurale, scoţienii îşi iau distracţia în serios, având multe alternative. Într-o ţară în care iarna durează din octombrie până în aprilie, iar despre vară s-a spus că se înmoaie în iulie, remarcabil este faptul că toate activităţile de timp liber sunt desfăşurate în aer liber. Un american glumeţ comenta că „Dacă scoţienii ar fi suficient de deştepţi pentru a sta în casă când plouă, n-ar apuca să facă deloc mişcare.”

Golf şi alte jocuri

Dacă vreţi să stârniţi tulburări aprige, deşi restrânse ca teritoriu de manifestare, spuneţi-i unui scoţian că golful îşi are originile în Olanda şi că a fost adus în Scoţia de negustorii flamanzi. Scoţienii ştiu cu absolută certitudine pe ce mal al Mării Nordului s-a născut acest joc. Golful este marele sport naţional, pe care nu numai că îl urmăresc, ci îl şi joacă scoţienii de ambele sexe, indiferent de vârstă, iar într-o ţară în care fiecare sat are un teren de golf, jocul nici nu poate să fie costisitor.

Există unsprezece terenuri de golf la St Andrews, unde oficialii de la Royal and Ancient Golf Club (R & A) administrează „cartierul general" al golfului mondial. Este greu să ajungi pe celebrul Old Course, dar au fost cazuri de studenţi săraci care s-au trezit la ora cinci a dimineţii pentru a face un joc înainte ca îngrijitorii să-şi ia micul dejun.

În regiunea Borders, jocul de bază este rugbiul, fermierii şi morarii din zonă furnizând mulţi dintre jucătorii echipei naţionale a Scoţiei, care s-a impus de multe ori în faţa altor naţiuni.

Un alt sport popular în Scoţia este curlingul. Asemănător cu jocul de bile, presupune lansarea pe gheaţă a unor pietre grele din granit. Numit şi „jocul huruitor", este practicat în prezent tot timpul anului, pe piste acoperite, unde gheaţa este mai rezistentă.

În Highlands există un joc sălbatic, cu crose şi minge, numit *shinty* şi asemănător cu *hurlingul* practicat în Irlanda, însă mai dezlănţuit. Au existat cazuri în care, după o minge disputată foarte strâns, jucătorul s-a văzut nevoit să răzuiască de pe crosă sprânceana adversarului.

Un loc central în toate aceste activităţi îl deţin clubul şi sediul lui. (Romancierul Eric Linklater spunea la un moment dat că singurul lucru care nu-i place la golf este acela că te duce atât de departe de sediul clubului.) Sportivii scoţieni sunt ataşaţi de cluburile lor. Le place să discute despre sport la o bere sau un whisky în barul clubului; unii dintre ei, discutând în tihnă despre cine şi ce a făcut în cine ştie ce competiţie celebră, nu trec niciodată dincolo de discuţii.

Schi şi escaladă

Scoţienii fac şi ei ce pot în încercarea de a susţine că pe munţii lor se poate schia iarna, chiar dacă asta presupune hurducăiala peste petice fleşcăite de zăpadă din care se iţesc smocuri de iarbă. La urma urmelor, este mult mai aproape şi uneori mai ieftin decât să te duci până în Alpi.

Dar un lucru oferă indisputabil munţii Scoţiei: posibilitatea de a face escaladă şi drumeţii. Vârfurile muntoase sunt clasificate în două categorii: „Munro" (peste nouă sute de metri) şi „Corbett" (peste şapte sute cincizeci de metri) şi, cu toate că toţi cei care fac ascensiuni pe „Munro" sunt ţinta unei anume ironii, mulţi scoţieni nutresc ambiţia de o viaţă de a urca toate vârfurile astfel clasificate.

Căţărătorilor scoţieni le place să perpetueze imaginea de „duri", iar „căsuţele" lor montane (adăposturi construite din piatră) au un caracter spartan. Rareori se mai întâmplă acum să fie descoperite trasee noi pe creste, dar între cluburile din diverse oraşe există o concurenţă acerbă. Unele dintre cele mai serioase provocări sunt falezele de pe ţărmul mării şi stâncile suprapuse, unde riscurile fireşti sunt accentuate de petrelii care cuibăresc acolo, şi-şi exersează vomitatul la ţintă pe căţărătorii neştiutori.

Vânătoare şi pescuit

O altă modalitate îndrăgită de petrecere a timpului liber este pescuitul, practicat preferabil stând în apă până la mijloc vreme de câteva ore ori şezând într-o bărcuţă într-un nor de musculiţe diptere (un soi de ţânţar scoţian, pe jumătate cât originalul ca dimensiuni şi de două ori mai ticălos).

În Scoţia se poate pescui liber la păstrăv cafeniu, dar dacă se întâmplă să prindeţi un somon fără a avea permis, să nu vă mire dacă paznicul sare la dumneavoastră de pe după vreun copac. În Highlands există o zicală care spune: „O căprioară de pe dealuri, un somon din râu şi un lemn din pădure e dreptul din născare al fiecărui gael", însă mulţi braconieri au ajuns în închisoare fiindcă au încercat s-o pună în practică.

Pânda la căprioare şi vânătoarea la potârnichi şi fazani sunt activităţi mult mai elitiste, necesitând relaţii sau foarte mulţi bani, dar averea nu protejează de musculiţe şi ţânţari. Odinioară apanajul proprietarilor de pământuri şi al oaspeţilor lor, vânătoarea la păsări este lăsată astăzi adesea în seama grupurilor organizate. Localnicii privesc cu amuzament aceste activităţi. La un moment dat, un observator imparţial remarca despre participanţii la o vânătoare: „Au fost înţepaţi de tot ce putea înţepa."

Pânda la căprioare presupune de obicei să-ţi petreci cea mai mare parte a zilei târându-te pe burtă, prin iarbă şi scaieţi, cu un *gillie* (paznic de vânătoare) care şuieră înfuriat ori de câte ori îţi iţeşti capul deasupra ierburilor, pentru a descoperi într-un târziu că direcţia vântului s-a schimbat şi ţi-a dus mirosul spre căprioare, care au plecat nonşalante spre celălalt capăt al pădurii.

Gillie înseamnă literal „băiat", dar cel care vă însoţeşte la vânătoare sau la pescuit este mai degrabă un ins încărunţit, înfofolit într-o jachetă de tweed şi pantaloni largi, care face economie de cuvinte, este neafectat de vreme şi de ţânţărime şi exudă cele mai aspre caracteristici naţionale prin fiecare por al pielii. Când vine ora mesei sau ziua s-a încheiat, el acceptă cu un aer grav o înghiţitură zdravănă din plosca ta şi poate catadicsi să rostească celebrele vorbe scoţiene de laudă pentru performanţa realizată: „Nu-i rău."

Sărbători

Epoca zborurilor comerciale le-a permis scoţienilor să descopere un corp ceresc despre care ştiau foarte puţine: soarele. Vara, numărul scoţienilor din insulele Canare îl depăşeşte probabil pe cel al conaţionalilor din arhipelagul Orkney. Şi nu doar perspectiva soarelui nesfârşit şi a vinului ieftin este cea care îi atrage, ci şi uşurarea de a se vedea în străinătate.

Responsabilitatea de a fi scoţieni cade de pe umerii lor, astfel că devin veseli, exuberanţi, aproape latini în comportament. De multe ori sar calul, făcând exces de manifestări emoţionale, iar prietenii se văd nevoiţi să-i care înapoi la hotel.

Înainte vreme, scoţienii bogaţi călătoreau în străinătate, iar cei mai puţin avuţi rămâneau în ţară şi făceau excursii locale cu vasele cu abur. Astăzi însă, cei prosperi au case de vacanţă în satele de coastă din Scoţia, ori apartamente comune în fostele castele nobiliare, în vreme ce majoritatea cumpără sejururi în regiunile însorite.

Sex

Scoţienii nu au făcut niciodată mare caz de căsătorie. Înainte ca restul lumii să-i prindă din urmă, mariajele erau mai uşor de făcut sau de desfăcut în Scoţia decât oriunde altundeva. Multă vreme, aprobarea Bisericii sau a stării civile nu era necesară pentru a te căsători; nu aveai nevoie decât de doi martori – de aici şi numărul mare de cupluri care fugeau din Anglia pentru a-şi pune pirostriile în primul sat întâlnit în Scoţia – Gretna Green.

În caracterul scoţian a existat întotdeauna o vână oarecum vulgară, ilustrată în poemele licenţioase ale lui Robert Burns, însă prea puţină romanţiozitate. Pentru scoţieni, aceasta din urmă face trimitere mai degrabă la trecutul lor celtic, decât la relaţiile interumane. Ceea ce înţeleg majoritatea scoţienilor prin limbaj seducător lasă cam mult de dorit. O femeie îmbrăcată la patru ace pentru o seară în oraş ar putea fi complimentată cu „Nu-i rău”.

Pentru mulţi scoţieni, îndeosebi pentru bărbaţi, sexul rămâne o afacere clandestină, o chestiune pe care o iei în băşcălie. Un scoţian cam bătrâior intră într-un magazin universal şi îi cere vânzătorului de la raionul de ţesături zece metri de satin rozaliu, explicându-i că este pentru cămăşuţa de noapte a tinerei sale miresici. „Dar nu vă trebuie nici jumătate din lungimea asta!”, replică vânzătorul. „Ştiu şi io asta, da’ mi-ar plăcea niţică bâjbâială.”

Sisteme

Deplasări

Scoţia se poate lăuda cu cea mai scurtă cursă aeriană comercială din lume – călătoria de două minute de pe una dintre insulele Orkney, Westray, până pe vecina ei, Papa Westray. Pe insula Barra, unde pista de aterizare e totuna cu plaja, zborurile trebuie să ţină seama nu numai de flux şi reflux, ci şi de orele la care văcarul local îşi ia vitele de pe nisip.

În regiunile mai izolate, transportul local – atunci când există – este de obicei eficient, autobuzele transportând deopotrivă pasagerii şi poşta. Numai câteva dintre drumurile de ţară cu o singură bandă mai există în Highlands, lăsând astfel localnicii fără un subiect preţios de conversaţii şi de reclamaţii. Pe aceste fâşii înguste de asfalt, maşinile se năpustesc una spre cealaltă (ca şi când fiecare ar avea un Jackie Stewart la volan), până ce una dintre ele virează în ultimul moment şi intră pe un eventual loc de popas. Uneori, şoferii mai lenţi trag pe ele şi te lasă să-i depăşeşti – cu condiţia să nu-i sâcâi cu claxonul şi farurile, caz în care îşi încleştează mâinile pe volan şi se târâie agale în faţa ta.

Iar acesta nu este singurul risc. Indicatoarele avertizează cu privire la căprioare ce pot traversa drumul, la stânci care cad şi, mai des, la „Drum neîngrădit: Atenţie la oi”, dat fiind că rumegătoarele au obiceiul de a se aşeza pe asfaltul cald şi a trage un pui de somn.

Trenurile în Scoţia sunt eficiente şi, de obicei, punctuale. Dar nu sunt multe. Utilizarea transportului public, mai cu seamă duminica, necesită timp şi răbdare, iar nicăieri acest lucru nu este mai adevărat decât pe lungile trasee de cale ferată în care circulaţia în ambele sensuri se face pe aceeaşi linie şi pe drumurile rutiere ce străbat văile înguste şi zonele mlăştinoase. Într-un tren ce făcea legătura între Kyle of Lochalsh şi Glasgow, când mai era puţin până la destinaţie pasagerii începuseră să-şi strângă lucrurile, unul dintre ei a fost auzit spunând: „Ei bine, ce-a fost mai greu a trecut.” „Dar unde mergi?” îl întreabă vecinul de compartiment. „În China”, vine răspunsul.

Educaţie

Puţine ţări au izbutit mai bine decât Scoţia să-şi păstreze propria mitologie şi s-o aducă mereu la zi – reuşită datorată în parte faptului că înşişi scoţienii cred în ea. Acest lucru e mai cu seamă adevărat în domeniul educaţiei, care a fost mereu administrată separat de cea din restul Marii Britanii. Chiar şi englezii trebuie să admită că educaţia în Scoţia este mai bună; cât despre scoţieni, ei nu s-au îndoit niciodată de acest lucru. Există, desigur, şi sceptici care afirmă că politicile moderne din domeniul educaţiei în Scoţia sunt pur şi simplu cele aplicate în Anglia cu zece ani în urmă şi căzute acum în desuetudine acolo.

Dincolo de aparenţele mitului, preocuparea pentru calitatea educaţiei este reală. În şcoli, disciplina este mai puţin strictă decât cu o generaţie în urmă; profesorii sunt mai puţin respectaţi decât în vremea în care elevii obişnuiau să-i salute milităreşte când îi întâlneau pe stradă.

Teoretic, educaţia are un caracter democratic. Calitatea învăţământului este relativ aceeaşi în instituţiile de stat şi în cele private, cu plată, dar numărul elevilor dintr-o clasă şi resursele disponibile diferă considerabil. În regiunile rurale, toţi copiii merg la şcoli de stat, multe dintre acestea fiind excelente. Liceele sunt numite adesea „academii” în Scoţia, dar o altă asemănare cu vestita instituţie fondată de Platon e foarte greu de găsit.

Aproape toţi elevii urmează cursuri la învăţământul de zi. Puţinele şcoli cu internat sunt frecventate de copiii „anglo-scoţienilor” avuţi şi de cei trimişi din Anglia pentru binefacerile aerului curat şi, desigur, ale educaţiei scoţiene.

Mai mult de jumătate dintre absolvenţii liceelor scoţiene merg la universitate, însă stârneşte îngrijorare atitudinea de tip „facultatea nu e pentru de-alde noi”, pe care o manifestă unii tineri. În Scoţia diploma se obţine după patru ani de studiu, nu după trei, aşa cum se întâmplă de cele mai multe ori în Anglia. Studenţii nu plătesc taxe pentru învăţământul universitar, spre deosebire de colegii lor din sud.

Între cele douăsprezece universităţi ale Scoţiei, cele mai vechi se bucură încă de cel mai mare prestigiu. În special cele din St Andrews şi Edinburgh sunt căutate de englezi, care reprezintă aproape jumătate din numărul anual al studenţilor – un fapt care uneori îi înfurie pe scoţieni, deşi taxele de şcolarizare impuse vecinilor din sud tind să contrabalanseze această problemă.

Afaceri

Odinioară un ţinut al industriei grele, cu văile punctate de mine şi oţelării, cu principalul centru naval al lumii pe râul Clyde, Scoţia a văzut tot acest belşug industrial dispărând în numai o generaţie. Astăzi, numărul celor angajaţi în sectorul serviciilor îl depăşeşte pe cel al lucrătorilor din domeniul producţiei, iar femeile reprezintă aproximativ jumătate din totalul forţei de muncă.

Cam în acelaşi timp în care au constatat că li se epuizează resursele de cărbuni, scoţienii au descoperit, chiar la ei acasă, cele mai mari zăcăminte de ţiţei şi gaze naturale submarine. Scoţia a devenit rapid un centru mondial al tehnologiei avansate *offshore*. Costisitoarea exploatare a zăcămintelor a fost realizată de giganţii internaţionali din domeniul petrolier, care au cules, de asemenea, şi roadele.

Scoţienii deţin o cotă substanţială de piaţă în sectorul informaticii, iar presa s-a grăbit să numească una dintre văile centrale ale Scoţiei „Silicon Glen", inspirându-se de la originalul californian. Era on-line a transformat regiunile Highlands dintr-o zonă îndepărtată şi oarecum înapoiată într-un cartier fremătător al satului global.

Emigranţii scoţieni au fost cei care au transformat Hong Kongul într-unul dintre cele mai mari centre economice ale lumii, deşi scoţienii nu sunt printre cei mai pricepuţi economişti. Ei şi-au câştigat mai degrabă un renume pentru că-şi văd inovaţiile dezvoltate şi puse în practică în alte părţi decât la ei acasă. Kirkpatrick Macmillan, cel care a construit prima bicicletă funcţională din lume şi a mers cu ea de la Dumfries la Glasgow (unde a fost judecat fiindcă a provocat un accident), nu şi-a pus niciodată în practică invenţia. Henry Bell, pionier în domeniul navelor cu abur, a murit sărac. Un alt Bell, Patrick de data aceasta, a construit prima secerătoare funcţională din lume, care însă a fost eclipsată de cea a americanului McCormick. John Logie Baird, pionier al televiziunii, s-a resemnat când un alt sistem decât al său a devenit standardul în domeniu.

Puţine sunt companiile mari deţinute încă de scoţieni în ţara lor. Majoritatea sunt în proprietatea parţială sau integrală a unor persoane din alte state. Cadrul economic este de tip managerial, acţionând pe baza politicilor dictate de la Frankfurt, Seul sau Detroit. Serviciile bancare şi financiare reprezintă un sector economic important; chiar dacă ei înşişi nu sunt foarte bogaţi, le place să aibă grijă de banii altora.

Două dintre industriile tradiţionale ale Scoţiei, cea textilă şi cea producătoare de whisky, sunt susţinute de caracterul deosebit şi calitatea superioară a produselor, dar şi de un marketing asiduu. Tweed-ul din insulele Hebride şi din regiunea Borders constituie încă o resursă de bază pentru industria modei, deşi, din fericire, tehnicile moderne de prelucrare nu mai impun cufundarea ţesăturii brute în urină stătută – tehnică ce contribuia la parfumul distinctiv al indestructibilului tweed Harris. (Se spune că nu poţi să arunci bucăţile de tweed Harris la gunoi; trebuie ori să le împuşti, ori să le îngropi.)

O energie considerabilă este consumată în încercarea de a atrage investiţii externe – altfel spus, în tentativa de a mitui companiile străine să vină în Scoţia, cu ajutorul chiriilor scăzute şi al uriaşelor alocări de capital. Fabricile părăsite şi ruinele devastate ilustrează natura mult prea trecătoare a unor asemenea proiecte. Dar prin numărul locuitorilor şi necesitatea de a asigura locuri de muncă, Scoţia este implicată în jocul internaţional de momire a investitorilor. Scoţienii se pricep la acest joc şi-şi folosesc atuurile ori de câte ori au posibilitatea. Nu oriunde se întâmplă ca şefii veniţi de la sediul central să poată juca golf pe un teren de clasă mondială ori să dea la somon într-un râu vijelios aflat la mică distanţă de birouri.

Pădurari şi pescari

Spre surprinderea multor vizitatori, în Scoţia o „pădure” poate fi complet lipsită de copaci – dacă e o pădure cu căprioare. Dar există mari suprafeţe deluroase acoperite de păduri, iar veritabilele sanctuare ale plantelor şi păsărilor, precum vasta regiune de teren plat supranumită *Flow Country*, sunt căutate de cei cărora le place ca terenurile goale să fie cultivate cu copaci profitabili. Dezvoltarea silviculturii nu a fost privită de toată lumea cu ochi buni. La urma urmei, şirurile paralele de molizi nu înfrumuseţează câtuşi de puţin peisajul.

Greu afectate de pescuitul intensiv din Marea Nordului şi de cotele impuse de Uniunea Europeană, porturile scoţiene găzduiesc astăzi aproape numai iahturi şi ambarcaţiuni de plăcere. În multe golfuleţe şi intrânduri marine au fost înfiinţate crescătorii de peşte. Cum somonul sălbatic a devenit tot mai rar şi mai scump, a sporit varietatea speciilor înmulţite în aceste crescătorii. Şi fructele de mare sunt supuse aceluiaşi regim. Scoţienii care înainte vreme ieşeau cu barca la pescuit, înveşmântaţi în haine de pânză gudronată şi purtând pălării impermeabile, pot fi astăzi văzuţi mai degrabă în haine albe, hrănind sute de mii de pui de homar, fiecare în micul său compartiment.

Fermieri şi ferme

Cea mai veche afacere în Scoţia este agrozootehnia. Taurul Angus Aberdeen, vaca Ayrshire, oaia Cheviot, calul Clydesdale – toate aceste animale ilustrează rolul pe care l-a deţinut Scoţia în dezvoltarea agriculturii moderne. Majoritatea orăşenilor sunt, în adâncul inimii, oameni de la ţară. Bătrânii îşi amintesc de „sărbătorile recoltei", când şcolile îşi închideau porţile vreme de două săptămâni şi copiii ajutau la recoltarea cartofilor, câştigând astfel suficienţi bani pentru cărţi şi pentru hainele de iarnă.

Fermierii sunt o comunitate strâns unită, multe ferme fiind administrate de o singură familie, cu vecini care se ajută între ei la cules sau la plantat. Însă viaţa la ţară nu este trăită în întregime în aer liber. Toţi fermierii au fost nevoiţi să devină şi experţi contabili, fie şi numai pentru a fi la curent cu reglementările europene şi a se asigura că primesc volumul maxim de subvenţii. Astăzi, gospodarul stă în casă, muncindu-se cu computerul şi calculatorul, în vreme ce consoarta lui e pe câmp, conducând tractorul.

În Highlands şi în insule, agricultura se face îndeosebi în cadrul unor ferme mici, numite *croft* şi administrate de o singură persoană. Există un întreg sistem de subvenţii şi finanţări destinate acestor lucrători solitari ai pământului, fapt care a conferit termenului *croft* o nouă definiţie: „O parcelă de teren complet înconjurată de reguli şi reglementări." Acest tip de agricultură fiind prin excelenţă neeconomic, majoritatea proprietarilor de astfel de ferme au încă o slujbă – de pildă profesor, şofer de taxi, funcţionar la poştă sau confecţioner de suvenire din lână şi curăţitoare de pipă.

Atracţia exercitată de locurile izolate a transformat unele comunităţi muribunde din partea vestică a regiunii Highlands în centre cu o activitate frenetică. Nu e deloc neobişnuit să intri astăzi într-un *croft* şi să-l găseşti ocupat de un ecologist cu propriul său site web, oferind consiliere cuiva din Saskatchewan, Canada.

Cultură

Observatorii remarcă uneori că scoţienii au izbutit de minune să fie şi pe cal, şi în căruţă. Sunt britanici atunci când le convine, dar sunt şi scoţieni din cap până-n picioare. Iar acest lucru nu e nicăieri mai adevărat decât în domeniul culturii, care se manifestă sub două aspecte considerabil diferite. Una este mediul cultural comun al Europei Occidentale, la care se adaugă resursele de anvergură mondială ale limbii engleze. Contribuţiile scoţienilor la acest cadru cultural amplu sunt relativ modeste în comparaţie cu rolul major pe care l-au jucat în dezvoltarea ştiinţifică, industrială şi filozofică, însă nu sunt în nici un caz neglijabile – în special pentru scoţieni.

Celălalt aspect este cultura indigenă. Oricât de impregnată ar fi de propaganda turistică, rămâne totuşi cât se poate de reală şi de vibrantă. Moştenirea celtică le aminteşte scoţienilor că au şi o latură spirituală. Sunt deci predispuşi la un fel de melancolie plăcut meditativă, îndeosebi atunci când cerul e cenuşiu, când zilele sunt scurte ori când Scoţia a pierdut un meci internaţional de fotbal.

Muzică scoţiană

Scripca, acordeonul şi cimpoiul constituie baza muzicii scoţiene, alături de sintetizatoarele moderne, respinse de purişti. Aly Bain, scripcarul din Shetland, are admiratori în toată lumea, făcând parte dintr-o lungă serie de instrumentişti scoţieni de mare clasă. La spectacolele speciale, se pot reuni chiar şi o mie de scripcari.

Dar ascultătorii sunt mult mai numeroşi decât cântăreţii, iar muzica scoţiană country dance difuzată la radio, în interpretarea lui Jimmy Shand şi a formaţiei sale, are un public considerabil. Scoţienilor le place mai degrabă să-şi vadă şi să-şi audă moştenirea culturală naţională, decât să participe în mod activ la ea. Şi, desigur, se consideră nişte excelenţi evaluatori ai ei. Când un cimpoier a început să cânte la un concert din Skye, cineva din public a strigat: „Stai jos, tu, creatură nefolositoare!" La care un responsabil s-a ridicat pentru a protesta: „Cine i-a zis cimpoierului creatură nefolositoare?" Iar replica a venit imediat: „Cine i-a zis creaturii nefolositoare cimpoier?"

Scoţienii au inventat un tip de muzică numai al lor, aşa-numita *pibroch*, cântată solo la cimpoi. Compusă cu respectarea unor reguli stricte de formă şi structură, *pibroch* este testul suprem pentru un cimpoier, astfel că sunt organizate campionate anuale. Deşi deschise pentru instrumentişti din întreaga lume, campionatele sunt recompensate cu un trofeu care rămâne de fiecare dată în Scoţia.

Muzicologii au detectat un element primitiv în scala pentatonică a melodiilor tipic scoţiene, care le leagă de o tradiţie muzicală preceltică, întâlnită de asemenea în Siberia şi Mongolia. „Atunci când cântăm *Auld Lang Syne*", spunea cineva, „perpetuăm, poate, convenţiile melodice ale populaţiilor circumpolare din Epoca de Piatră." Această idee ar stârni o mare mulţumire în inima scoţienilor.

Literatură

Viaţa în Scoţia de odinioară nefiind tocmai caracterizată de confort domestic, romancierii vremurilor apuse, precum Robert Louis Stevenson, obişnuiau să întoarcă spatele realităţii seci şi să-şi îndrepte atenţia asupra tărâmului mai agreabil al fanteziei – de pildă în Insula Comorilor. Romanele lui Walter Scott au zugrăvit istoria dură şi sângeroasă a Scoţiei în nuanţe pitoreşti, dramatice şi eroice. Moda actuală este neorealismul. Povestea celor fără un loc de muncă, a rataţilor şi a neadaptaţilor din Edinburgh şi Glasgow, învăluită într-o cultură marcată de droguri, alcool şi infracţionalitate, i-a transformat, în mod ironic, pe unii reprezentanţi ai şcolii „băieţilor răi" în oameni celebri şi chiar bogaţi. Ironia este aplicabilă deopotrivă scriitorilor precum Irvine Welsh, al cărui roman, *Trainspotting*, a adus oraşul Edinburgh în atenţia lumii întregi, zugrăvindu-l ca fiind mai mult decât un delicat centru al festivalurilor şi al florilor. Mulţi scoţieni s-au arătat surprinşi că o carte (şi un film) în care regionalismele abundă a avut un asemenea succes internaţional.

Vigoarea noilor cărţi de ficţiune scoţiene este dată de exploatarea acelui filon de combativitate al caracterului naţional care se concretizează în violenţe şi comportamente agresive. Subiectele romanelor par de asemenea exotice, reliefând o cultură unică în felul ei. Pentru un public internaţional însetat de noutate, literatura scoţiană reprezintă un gust nou, incitant.

Concomitent, genul scrierilor realiste, exemplificat de romanele poliţiste ale lui Ian Rankin, a căror acţiune se petrece în Edinburgh, a dus la un soi de reîncarnare a tartanului – „tartan noir".

Exilaţi şi autohtoni

Unii scriitori scoţieni, precum George Mackay Brown din insulele Orkney sau marele poet gaelic Sorley Maclean, profesor în West Ross, au înregistrat un succes internaţional deşi nu şi-au părăsit niciodată localitatea de domiciliu. Frapant este însă faptul că mulţi artişti scoţieni au plecat din ţara natală – de pildă romanciera Muriel Spark, care s-a născut la Edinburgh, dar a locuit în Toscana, şi creatorul de modă Jean Muir, care s-a mutat la Londra. Robert Louis Stevenson a plecat cât a putut mai departe, în Samoa, în Pacificul de Sud, unde a petrecut o mare parte din timp relaxându-se pe veranda casei sale, printre palmieri, visând la Scoţia tinereţii sale şi recreând-o în romanele pe care le-a scris.

Artiştii scoţieni sunt de două tipuri: cei pe care ţara natală îi inspiră şi cei cărora le sugrumă avântul creator. Chiar şi artiştii care rămân în Scoţia sunt adesea nişte rebeli, riscând să fie etichetaţi drept excentrici, precum „poetul în ciment” Ian Hamilton Finlay, al cărui parc poetico-sculptural este mai apreciat în restul Europei şi în America decât în Scoţia, unde artistul a dus o îndelungată bătălie cu autorităţile pentru a-şi asigura existenţa.

Cel mai ilustrativ exemplu ne este furnizat însă de cel mai de seamă poet scoţian al secolului XX, Hugh MacDiarmid, care i-a călcat atât de tare pe nervi pe concetăţenii săi, locuitorii din Langholm, încât aceştia au refuzat să-i ridice un monument după moarte.

Artiştii scoţieni se confruntă adesea cu o lipsă de apreciere în propria lor ţară. Motivul este reticenţa pe care o manifestă scoţienii când vine vorba să recunoască anumite calităţi mai deosebite la cei care, după părerea lor, nu au nici un drept să fie consideraţi mai buni sau mai de succes decât oricine altcineva. Această situaţie este perfect rezumată în cuvintele „L-am cunoscut pe tată-său.”

Guvernare

Parlament

La aproape trei sute de ani după ce parlamentul şi-a votat propria dizolvare, pentru unificarea ţării cu Anglia, scoţienii au ales, tot prin vot, să-l reînfiinţeze. Instituit în 1999, parlamentul este format din o sută douăzeci şi nouă de membri ce nu urmează modelul convenţional, de împărţire în orientare de dreapta şi respectiv de stânga. Trei partide de centru-stânga concurează pentru formarea Executivului, aşa cum este numit oficial guvernul în Scoţia. Elementul care le diferenţiază este naţionalismul. Partidul Naţional Scoţian militează pentru completa separare politică de Anglia. Laburiştii şi liberal-democraţii, la fel ca mica grupare a conservatorilor, se pronunţă pentru actuala stare de lucruri, caracterizată de o autoguvernare limitată.

Majoritatea aspectelor de politică internă sunt controlate de Parlament şi, cu toate că puterea sa economică este strict limitată, se conturează deosebiri nete faţă de practica engleză, mai cu seamă în domeniul asistenţei sociale şi al educaţiei. În Scoţia se vorbesc trei limbi oficiale: engleza (folosită în toate aspectele vieţii economico-politice), gaelica şi scoţiana, existând câte un site web în fiecare dintre acestea.

Descentralizarea este o experienţă relativ nouă pentru scoţieni, care erau înainte vreme liberi să critice neajunsurile Parlamentului de la Londra, dominat de englezi, fiindcă nu ţinea seama şi de nevoile lor. Acum, că puterea se află în mâinile lor, criticile se axează asupra unor aspecte care ţin de propriul lor Parlament, printre care salariile şi celelalte beneficii ale parlamentarilor şi, uneori, pretenţiile acestora de a li se acorda o importanţă aparte – un lucru care nu poate fi acceptat.

Sistemul electoral prin care sunt aleşi membrii Parlamentului a fost ingenios conceput, astfel încât nici un partid să nu poată obţine, decât cu mare dificultate, o majoritate absolută. În consecinţă, coaliţiile de guvernare sunt aproape inevitabile. În prima sesiune de lucru a Parlamentului, acest lucru nu i-a împiedicat însă pe partenerii de coaliţie să se acuze reciproc de minciună. Dar cum coaliţia devine standardul în Scoţia, politicienii vor fi nevoiţi să-şi schimbe stilul. Poate vor începe chiar să-şi plece urechea unii la spusele celorlalţi.

Administraţie

Democraţia îi apasă greu pe scoţieni. Cinci niveluri de administraţie se sprijină pe umerii lor: consiliul districtual, consiliul regional, Parlamentul scoţian, Parlamentul britanic şi Uniunea Europeană cu al ei Parlament. În practică sunt folosite cel puţin trei sisteme electorale. Aşa se face că scoţienii trebuie să fie foarte atenţi pentru a se asigura că votează pentru candidatul pe care îl doresc cu adevărat.

În zonele rurale, politica locală este cuminte şi cuviincioasă, cel puţin în aparenţă, însă în rest lucrurile se înfierbântă uneori. Primarul din Glasgow a fost nevoit la un moment dat să se baricadeze în opulentul său birou de teama membrilor înfuriaţi ai propriului său partid, iar consiliul orăşenesc din Paisley a devenit o veritabilă sursă de divertisment la nivel naţional, când naţionaliştii şi laburiştii au început să se insulte reciproc, aducând în prim-planul politicii epitete auzite în general pe terenurile de joacă, precum „capsomanule”.

Consiliile sunt privite întotdeauna cu suspiciune. La baza acestei atitudini se află bănuiala că sentimentul care-i mână în luptă pe mulţi dintre consilieri nu e numai dorinţa de a sluji populaţia. Tribalismul scoţienilor face ca partidele politice sau oamenii în sine să rămână pe aceleaşi poziţii mult timp, începând astfel să creadă că sunt „şefi” fiindcă aşa li se cuvine, nu pentru că le-a permis cineva. Iar şefii acordă întotdeauna favoruri celor mai credincioşi dintre supuşii lor.

În mod bizar, în ciuda atâtor niveluri ale administraţiei, cea mai mare parte a activităţilor naţionale sunt conduse de organizaţii nonguvernamentale nealese prin vot şi semiautonome. Aceste organisme, a căror gamă variază de la Consiliul Scoţian pentru Artă până la autorităţile sanitare locale şi societăţile pentru administrarea apei, cheltuiesc sume mari din banii publici. Deşi sunt conduse de tehnocraţi, sunt controlate de persoane politice selectate din rândul celor aşa-numiţi „mari şi buni” (mari la adunat şi buni la păstrat). Cazurile de fraude mascate sunt remarcate cu cinism de populaţie, care nu are acces nici la conturi de cheltuieli, nici la mese sărbătoreşti.

Lege

Legislaţia este un alt domeniu în care scoţienii se bucură de faptul că sunt diferiţi. După uniunea Scoţiei cu Anglia, dreptul şi Biserica au fost scutite de comasarea cu echivalentele lor engleze, astfel că dreptul scoţian îşi păstrează caracterul distinctiv, fiind mai apropiat de dreptul roman al Europei continentale, decât de dreptul comun englez.

Ţara este împărţită în aşa-numitele şerifate, al căror şerif, de profesie avocat, are dreptul de a judeca toate cazurile, cu excepţia celor foarte grave. Acestea sunt trimise la Curtea de Justiţie care îşi are sediul în Edinburgh, însă se deplasează în circuit, între principalele oraşe ale ţării. Judecătorii acesteia, persoane distinse şi importante, nu pot emula comportamentul pitoresc al unor predecesori din secolul al XVIII-lea, precum lordul Braxfield şi colegii săi, care nu ezitau să apeleze la câteva sticle de Porto pentru a le da puteri în cursul proceselor de durată.

Fiecare curte locală are un procuror public, adică un magistrat examinator. Curţile au încă la dispoziţie un verdict existent numai aici, „Nedovedit", graţie căruia o persoană acuzată poate rămâne în libertate, ştiindu-se însă limpede că există ceva putred.

În dreptul scoţian, fiecare individ este considerat propriul său stăpân, iar tentativa de sinucidere nu este considerată infracţiune. Există însă unele tipuri de încălcare a legii tipic scoţiene, cum ar fi *hamesucken*, care înseamnă a intra prin efracţie în casa unui om pentru a-l lua la bătaie.

Dreptul scoţian este pigmentat de câteva figuri pitoreşti, mai cu seamă în rândul avocaţilor; unii dintre ei se bazează, în cursul proceselor, la fel de mult pe propria lor personalitate şi pe talentul oratoric, ca şi pe datele şi faptele concrete. Unul dintre aceşti avocaţi, după o pledoarie pasionată care a obţinut pentru clientul său, un cunoscut infractor, verdictul „Nevinovat", a fost felicitat de acesta cu cuvintele: „Aproape că m-ai convins şi pe mine că sunt nevinovat."

Regalitate

Scoţia este un regat, unul dintre cele mai vechi ale Europei. Coroana şi sceptrul sunt expuse în castelul Edinburgh. Unul dintre regii scoţieni, Iacob al VI-lea, a plecat la Londra şi, în 1603, a devenit şi regele Angliei, sub numele Iacob I.

Scoţienilor le place să le reamintească celorlalţi că monarhul lor este regina sau regele scoţienilor, nu al Scoţiei: adică un conducător al oamenilor, nu un stăpân al pământului. În cadrul orientării naţionaliste şi de stânga a politicii scoţiene se manifestă un viguros filon republican. Popularitatea familiei regale variază în timp, membrii ei fiind consideraţi mai degrabă vizitatori în Scoţia decât parte integrantă a ţării. Palatul regal de la Holyroodhouse este gol în cea mai mare parte a anului. Pentru majoritatea scoţienilor însă, mai cu seamă atunci când se uită în jur la aleşii lor şi se întreabă câţi dintre ei ar face faţă ca preşedinte, problema monarhie versus republică nu este una demnă de atenţie, deşi se spune că ar exista o grupare cu sloganul „Sean Connery – candidatul nostru la Coroană”.

Limbă

Scoţiană şi engleză

Odinioară, scoţienii vorbeau un alt fel de engleză, şi multor străini li se pare că şi azi o mai fac. În realitate, în prezent ei se exprimă în engleza standard – mai mult sau mai puţin – iar ceea ce a mai rămas din scoţiană a devenit specie pe cale de dispariţie, astfel că şcolile, care în trecut încercau din răsputeri să-i dezveţe de ea pe elevi, au inclus-o azi în programă.

Chiar şi poeziile moderne scrise în scoţiană sunt publicate împreună cu un glosar menit să explice fraze care ar suna cam aşa: „No, mai ţâpă oloi un chiculeţ în croampele şelea!" („Mai pune puţin ulei în cartofii aceia.")

Vorbirea scoţienilor este presărată cu termeni întâlniţi numai în limba lor – majoritatea cât se poate de expresivi. Chiar şi un *Sassenach* („saxon" în gaelică) înţelege ce înseamnă o vreme *dreich* sau, dimpotrivă, o zi *braw*. Un vânt *snell* este unul care te pătrunde, iar marea *gurly* nu este potrivită pentru călătoriile de plăcere. A fi *couthy* înseamnă a fi sarea pământului, puţin cam din topor poate, însă asta e aproape o virtute pentru scoţieni. A ţine casa *trig* înseamnă a păstra curăţenia şi ordinea, însă o doamnă care aude spunându-se despre ea că e o *perjink* trebuie să ştie că este puţintel prea chiţibuşară, deşi tot e mai bine aşa decât să fie *clarty*, adică murdară, sau genul de femeie neîngrijită definită prin expresia *just a gether-up*. Orice lucru enervant este un *scunner* perfect.

Limba de odinioară a rămas adânc întipărită în fiinţa scoţienilor, cuvintele ei ţâşnind imediat pe buze în momentele de stres sau de emoţie puternică. Îndrăgostiţii se alintă reciproc cu *deary*, copiii sunt *weans* şi *bairns*. Oamenii fără minte sunt *numpties*, în timp ce cineva inteligent şi cu bun-simţ are *smeddum* sau *mense*. Despre cei palizi şi bolnăvicioşi se spune că arată *peelie-wally*, cel care visează cu ochii deschişi este un *dwam*, cineva prea ocupat e *trachled*, iar dacă ceva e prea de tot, scoţianul devine *clean gyte*. Chiar şi negaţia *not* în engleză ia forma *nae* în scoţiană.

Multe cuvinte scoţiene sunt folosite de toţi locuitorii ţării, însă există unele utilizate doar în anumite districte, indicând astfel imediat de unde provine vorbitorul. Astfel, în nord-est, puştanii şi puştoaicele – *laddies* şi *lassies* în restul Scoţiei – devin *loons* şi *quinnes*. Pretutindeni însă, frecvent utilizat este diminutivul *wee* – un cuvânt foarte îndrăgit de scoţieni, care adaugă, pentru mai multă siguranţă, şi terminaţia *-ie*, cu

acelaşi sens. Astfel, un *wee loonie* în Aberdeen nu este, aşa cum ar putea înţelege englezii, un nebun scund, ci un băieţel.

Reţineţi însă că nu are rost să exersaţi fraze echivalente cu „Stanca stă-n castan cu Stan şi mănâncă un bostan” ori „S-a suit capra pe piatră şi s-a spart în patru, de s-ar sparge capul caprei ca şi piatra-n patru”, fiindcă oricum nu le veţi putea include într-o conversaţie.

Accentele în scoţiană transmit o serie întreagă de valori. Companiile de vânzări prin telefon tind să angajeze persoane cu ceea ce ele numesc „un accent scoţian educat”. Claritatea şi precizia lui conferă mesajului transmis o nuanţă de sinceritate şi corectitudine, iar sondajele au arătat că este unul dintre accentele care se bucură de cea mai mare încredere în Marea Britanie.

Însă accentul scoţian variază în limite largi de la un capăt la altul al ţării. Rostită de un locuitor din Glasgow, o declaraţie de dragoste, de pildă, sună cam ca o ameninţare cu moartea. Din partea unui rezident în insulele Hebride, ameninţarea cu moartea poate părea o veritabilă poezie. Ciudat este că toate aceste accente au o sonoritate scoţiană (chiar şi al celor din Aberdeen, deşi nici scoţienii nu înţeleg ce spun ei).

Celor care nu sunt originari din Glasgow le prinde bine un ghid de conversaţie în limba vorbită local, iar lucrarea *Parliamo Glasgow*, care oferă explicaţii ale unor fraze utile precum JAWANNABEELTOANRAMOOTH? („Vrei o curea peste gură?”) nu lipseşte niciodată din librării.

Gaedhealtachd

Odată ce intri în regiunea Highlands, întâlneşti panouri care îţi urează, în gaelică, bun venit în Gaedhealtachd („Ţinutul gaelilor"). Dar dacă nu te duci până în Hebridele nordice, şansele de a auzi gaelica vorbită în fiecare zi sunt foarte reduse. Mai puţin de o sută de mii de oameni se mai exprimă azi în gaelică, iar ultimul om care nu vorbea decât această limbă a murit la începutul secolului XX.

Cu şase sute de ani în urmă, gaelica era limba întregii ţări, cu excepţia regiunii Lothian, anglo-saxone, şi de atunci a dus o luptă îndârjită pentru a rezista. Chiar înainte de a fi prea târziu însă şi a dispărea pentru totdeauna, autorităţile au recunoscut faptul că o mare parte a istoriei şi culturii scoţiene este indisolubil legată de limba gaelică, iar pierderea ei ar fi echivalentă cu pierderea pe jumătate a identităţii ţării. Sute de ani din trecutul Scoţiei sunt păstraţi din punct de vedere istoric în gaelică, o limbă vie, pe care însă peste 98% din totalul populaţiei n-o mai înţelege. E ca şi când ai locui într-o casă cu o cameră încuiată, căreia nimeni nu îi dă atenţie şi în care a fost închisă o rubedenie bătrână şi nedorită de nimeni.

Iar gaelica nu are relevanţă doar pentru cultura epocilor trecute. Unele dintre cele mai bune poezii moderne sunt scrise în această limbă. Deşi nu va redeveni probabil niciodată o limbă folosită în viaţa de zi cu zi, se înregistrează recent o renaştere a scrisului şi a învăţământului în gaelică. Cu o generaţie în urmă, în Highlands, părinţii obişnuiau să abordeze subiectele delicate, nepotrivite pentru urechile copiilor, în gaelică. Astăzi, profitând de orele de limbă gaelică de la şcoală, copiii procedează la fel în privinţa subiectelor considerate nepotrivite pentru auzul părintesc.

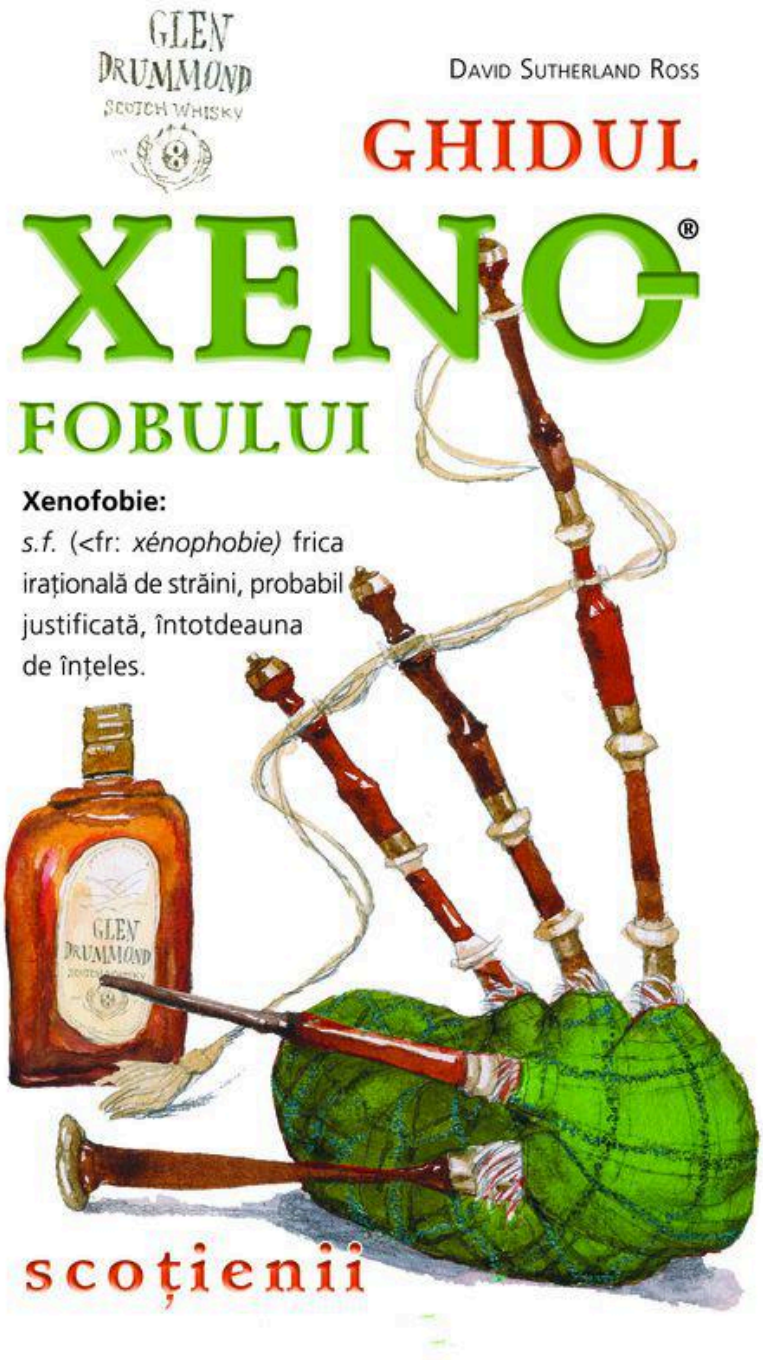
GLEN DRUMMOND
SCOTCH WHISKY
DAVID SUTHERLAND ROSS
GHIDUL
XENO®
FOBULUI
Xenofobie:
s.f. (<fr: xénophobie) frica iraţională de străini, probabil justificată, întotdeauna de înţeles.
GLEN DRUMMOND
scoţienii

Table of Contents

Naţionalism şi identitate
Caracter
Atitudini şi valori
Comportament
Conversaţii şi gestică
Umor
Mâncare şi băutură
Sănătate şi igienă
Obiceiuri şi tradiţii
Obsesii
Destindere şi distracţii
Sisteme
Afaceri
Cultură
Guvernare
Limbă

Table of Contents

Naţionalism şi identitate	6
Caracter	17
Atitudini şi valori	23
Comportament	29
Conversaţii şi gestică	31
Umor	34
Mâncare şi băutură	36
Sănătate şi igienă	40
Obiceiuri şi tradiţii	42
Obsesii	51
Destindere şi distracţii	56
Sisteme	62
Afaceri	64
Cultură	68
Guvernare	72
Limbă	76